

Masteruppsats i offentlig förvaltning [HT13]

Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet

Kristofer Johansson, 890413-4239

Handledare: Stellan Malmer

Examinator: Björn Rombach

Den svenska polisens yrkeskultur

En studie av polisstudenters utbildningslitteratur

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Inledning.....	5
Bakgrund	5
Problemdiskussion	5
Syfte	7
Avgränsningar	8
Tillvägagångssätt.....	8
Material	10
Teoretisk diskussion.....	12
Tjänstemän som maktfaktor	12
Närbyråkrati	13
Representativ byråkrati	14
Representativ byråkrati inom polisen.....	16
Genus inom organisationsteori.....	18
Tidigare studier av utbildningslitteratur	19
Organisationskultur	20
Svensk poliskultur	21
Värderingar.....	24
Våldsanvändning	27
Analysram	29
Allmän poliskultur.....	29
Genusrelaterad poliskultur	30
Presentation av materialet	31
Analys.....	34
Perspektiv på polisarbete.....	34
Samhällstjänande roll	38
Våldsanvändning	40
Självständighet i yrkesutövandet.....	41
Självständighet i våldsanvändningen	45
Hierarki.....	47
Synen på kvinnor.....	48
Kvinnors situation ur ett samhällsperspektiv	53

Polisens kåranda.....	55
Slutsatser och avslutande diskussion.....	57
Förslag till vidare forskning	62
Referenser.....	64
Förstahandskällor	64
Bakgrundslitteratur.....	64
Internetkällor	66

Sammanfattning

Denna masteruppsats analyserar yrkeskulturen inom den svenska polisen, så som den förmedlas via polisstudenternas utbildningslitteratur vid Linnéuniversitetet i Växjö. Uppsatsen använder sig av metoden narrativanalys, och har med hjälp av tidigare forskning av polisen och dess yrkeskultur etablerat förekomsten av särskilda fenomen; dessa har sedan använts för att upprätta en analysram som har fungerat som avstamp för att analysera utbildningslitteraturen. Den tidigare forskningen grundar sig dock inte endast på studier av poliskulturen, utan även på vetenskaplig litteratur inom fält som organisationsteori, genusvetenskap och representativ byråkrati.

Uppsatsen analyserar en mängd fenomen, men särskilt fokus ligger på synen på manligt och kvinnligt i litteraturen, samt på fenomenet med polisiär självständighet och de rådande åsiktskonflikterna inom organisationen kring vad fokus för polisens arbete är och bör vara; om den skall utgå ifrån perspektivet att polisens roll bör vara dialogbetonat och samhällstjänande, eller om polisens våldsanvändning i kampen mot kriminella element bör vara det som ska utgöra ledkärnan i verksamheten.

De huvudsakliga slutsatserna som jag genom analysen av utbildningslitteraturen kom fram till var följande:

- Texterna förespråkar starkt de enskilda polismännens självständighet i sin arbetsvardag; en möjlighet att agera efter eget gottfinnande, med en relativ frihet från detaljstyrning från ledning och befäl.
- Det samlade intrycket av texterna uppvisade en splittring mellan olika litteraturkategorier. De som behandlar mer praktiska områden tenderar att se våldsanvändning som en integrerad del av polisarbetet, medan de texter som är av en mer akademisk och teoretisk art tenderar att fokusera på polisens samhällstjänande, dialogstyrda arbete. Gemensamt för i princip samtliga kategorier av texter är att de ställer sig bakom att kårandan poliser emellan bör upprätthållas.
- Rörande synen på kvinnliga poliser uttrycker texterna, i den mån det tas upp, en positiv och uppmuntrande attityd. De förmedlar dock i viss utsträckning traditionella könsroller om manligt och kvinnligt, och associerar manligt med ett mer handfast och konfrontativt beteende, och kvinnligt med ett mer dialogbetonat.

Nyckelord: Polis, yrkeskultur, kurslitteratur, genus, närbyråkrati

Inledning

Bakgrund

Polisen är i stor utsträckning en unik organisation i samhället. Den har ett monopol på laglig våldsutövning och är det främsta redskapet för att förhindra och bekämpa brottslighet. Samtidigt råder det motsättningar såväl inom poliskulturen som utanför den kring vilken bild roll som polisen bör inta; en mer fokuserad på samhällsservice och att jobba i brottsförebyggande syfte, eller en fokuserad på att omhänderta brottslingar. Polismän som begår övervåld i tjänst (och svårigheten att få dem fälld för brotten) är ofta förekommande fenomen i medial rapportering¹, något som belyser den centrala och känsliga roll som yrkesgruppen innehar i samhället. Utöver detta råder det uppfattningar i samhället, som i viss utsträckning också bekräftas i forskning på området, om att polisen präglas av en machokultur som bland annat tar sig uttryck i kvinnonedsättande attityder, något som skapar problem inte endast vid allmänhetens möte med polisen, utan också för de kvinnor som jobbar inom organisationen och de som aspirerar att göra det.

Problemdiskussion

Denna uppsats undersöker den svenska poliskulturen. Förekomsten av en specifik yrkeskultur inom den svenska polisen har etablerats av flertalet undersökningar på området. Människor som ansluter sig till yrkeskåren socialiseras in i denna kultur både under polisutbildningen, och under de första åren i yrket. På grund av polisens särställning i samhället, blir denna yrkeskultur extra intressant att se närmare på. Tidigare forskning kring hur yrkeskulturen är utformad och hur den påverkar polisarbetet kommer att presenteras i kommande avsnitt.

Emellertid kan det redan här sägas att denna yrkeskultur är långt ifrån enhetlig eller enkel. Det som framgår är en tendens till konflikt mellan de olika delarna av organisationen. Det råder skiljda synsätt både vad gäller polisens roll i samhället och fenomenet med polismännens självständighet. Dessa konflikter berör polisorganisationens innersta väsen. När det gäller synen på polisens roll i samhället, som väldigt kortfattat kan sägas vara en avvägning mellan å ena sidan polisens roll som dialogfokuserade instrument vars syfte är att tjäna samhället och förebygga brott och å andra sidan ett instrument vars främsta syfte är att fånga brottslingar och där våldsanvändning ses som en mycket viktig resurs.^{2 3} Konflikten dessa synsätt emellan

---

¹ *Svenska Dagbladet*: ”Smygfilmad polis utreds för övervåld” – 2013-07-12
Expressen: ”Han fick Sverige att se polisens brutala övervåld” – 2011-04-09
Dagens Nyheter: ”Varannan polis som åtalas för våld går fri” – 2013-07-18

² Granér (2004), s. 99-137

får implikationer inte endast för det praktiska arbetet, utan är även en fråga om grundläggande värderingar kring exempelvis människans natur. Rollen som polis för med sig att en stor del av arbetstiden tillbringas bland samhällets mest utsatta och blottställda grupper, vilket inte sällan skapar bland poliserna en cynisk och uppgiven attityd inför hur samhället ser ut.⁴ Detta förhållningssätt blir särskilt problematiskt när polismännen använder mentala stereotyper för att kunna identifiera potentiella brottslingar, som ibland även får rasistiska förtecken.⁵

En annan inomorganisatorisk konflikt inom poliskulturen berör polisernas självständighet i yrkesutövandet. Polisens möjlighet att spendera sin arbetstid utan konstant övervakning och detaljerade direktiv ses av vissa som en förutsättning för att de ska kunna genomföra sitt jobb i en mycket varierande arbetsmiljö, med många oväntade inslag och svårtolkade situationer.⁶ Detta skapar i sin tur problem med polisens legitimitet; hur skall tilltro för lagstiftningen och organisatoriska reformer som syftar till att omforma polisens arbete uppnå trovärdighet när polismännen själva har ett så stort utrymme att tolka och prioritera i sin arbetsvardag?

En annan dimension av polisernas yrkeskultur rör kvinnligt deltagande i organisationen. 2011 var endast 28% av poliser kvinnor.⁷ Flera forskare har påvisat att polisen i många avseenden är en utpräglad mansdominerad värld, och det är inte sällsynt med machoattityder och nedvärderande åsikter om kvinnor och kvinnliga poliser.^{8 9 10} Att sådana attityder finns utbredda inom polisen är problematiskt både för mötet mellan polismän och allmänheten, och för de kvinnor som arbetar inom organisationer. Samtidigt kan dessa attityder både vara en förklaring till den låga andelen kvinnor, och en effekt av det.

Det låga kvinnliga deltagandet i polisorganisationen är inte endast problematiskt ur ett rättviseperspektiv, utan kan enligt vissa forskare få reella konsekvenser i verksamhetsresultaten för polisen. Forskning inom fältet *representativ byråkrati* (som undersöker om människor som jobbar inom byråkratin i sitt arbete gynnar de personer ur allmänheten som tillhör samma sociala grupp som de själva) har kunnat skönja ett samband i

---

³ Cedermark Hedberg (1985), s. 215-223

⁴ Granér & Knutsson (2000), s. 50-54

⁵ Fielding (1984), s. 584-588

⁶ Ekman (1999), s. 221-224

⁷ Rikspolisstyrelsen, "Personalstatistik 2011: halvårsredovisning"

⁸ Granér (2004), s. 233-235

⁹ Stenmark (2005), s. 138

¹⁰ Åse (2000), s. 77-85

olika polisdistrikt mellan en hög andel kvinnliga poliser och ett mer effektivare arbete mot våldtäkt och våld mot kvinnor.^{11 12}

Syfte

Dessa problematiska aspekter av polisernas yrkeskultur leder oss in på uppsatsens syfte och frågeställning. Min uppsats fokuserar på den inledande fasen i polistjänstemännens karriär: utbildningen. Det är i detta stadium som de aspirerande poliserna för första gången kommer i kontakt med polisvärlden och dess yrkeskultur. Forskning har påvisat att poliser är socialiserade in i den förhärskande yrkeskulturen redan när de är nyexaminerade från polisutbildningen, vilket pekar på utbildningens inflytande i etableringen av denna yrkeskultur.¹³

Polisutbildning genomförs i dagsläget på tre orter i Sverige: Polishögskolan i Solna samt på Linnéuniversitetet och Umeå Universitet. För att avgränsa uppsatsens omfång har jag valt att begränsa mig till Linnéuniversitetets polisutbildning, som är förlagd i Växjö. Polisutbildningen utgörs av fyra teoretiska heltidsterminer, förlagda på universitetscampus, och en termins praktisk aspirantutbildning på en polismyndighet.¹⁴

Min uppsats syftar till att genom en narrativanalys av den utbildningslitteratur som ingår vid Polisutbildningen vid Linnéuniversitetet undersöka på vilket sätt nya poliser i utbildningsfasen socialiseras in i den svenska poliskulturen, och hur de företeelser som diskuterade i föregående avsnitt porträtteras. Uppsatsen har ett tvådelat fokus. Till en del fokuserar den på allmänna fenomen såsom självständighet i yrkesrollen och de motstridiga perspektiven på vad polisyrket innebär, och till en annan del på den könsliga aspekten av poliskulturen; på de svårigheter som kan uppstå för kvinnliga aspiranter i en mansdominerad yrkesvärld och på de allmänna värderingarna kring femininitet och maskulinitet. Den andra, genusbetonade, delen som uppsatsen undersöker, grundar sig delvis i en strävan att undersöka om förklaringen till den låga andelen kvinnliga poliser kan härledas ur de attityder och värderingar som utbildningsmaterialet förmedlar. Med andra ord, om den yrkeskultur som förmedlas i litteraturen kan fungera avskräckande för de kvinnor som tar del av den och strävar efter att bli poliser.

Utifrån dessa premisser är uppsatsen frågeställningar följande:

---

¹¹ Meier & Nicholson-Crotty (2006), s. 858

¹² Chaney & Saltzstein (1998), s. 761

¹³ Ekenwall (2002), s. 46-50

¹⁴ Polishogskolan.se - *Polisprogrammet*

1. Hur förmedlas yrkeskulturen inom den svenska polisen av det utbildningsmaterial som polisstudenter tar del av?
2. Hur skildras manliga och kvinnliga poliser i detta utbildningsmaterial, och vilka implikationer kan det få för polisernas yrkesroll?

Avgränsningar

Under utbildningens gång är det givetvis flertalet faktorer som bidrar till att socialisera in poliser i organisationskulturen. Utöver de värderingar som studenterna hade innan de påbörjade utbildningen, bidrar föreläsarnas och klasskamraternas attityder samt erfarenheter från praktik, studiebesök och fältstudier etc. till att etablera de rådande värderingarna hos polisstudenterna. Det som denna uppsats fokuserar på är dock endast de texter som utgör en del av studenternas utbildning. Av denna anledning gör jag i denna uppsats inga anspråk på att ge en komplett förståelse för poliskulturens socialisering i utbildningsfasen, utan snarare den del av den som texterna utgör.

Yrkeskulturen inom polisen utgörs till stor del av de praktiska förhållningssätt som poliser intar i samband med sitt yrkesutövande, bland annat vad gäller hur de ska förhålla sig till misstänkta brottslingar. Av denna anledning kommer min analys att fokusera på utbildningslitteratur som berör polisens praktiska handlande i olika situationer, och texter som diskuterar polisorganisationens historia och uppbyggnad, snarare än de texter som berör juridik och kriminologi som också är del av polisstudenternas kurslitteratur.

Tillvägagångssätt

I detta kapitel kommer jag att beskriva vad jag måste ta reda på för att uppfylla mitt syfte, hur jag skall ta reda på detta, samt hur jag ska göra för att kunna analysera materialet. Denna uppsats använder sig av metoden kvalitativ textanalys. Mer specifikt faller analysen främst inom vad som i metodlitteratur kallas för *narrativanalys*, alltså hur något berättas och förmedlas genom texter. Syftet med narrativanalys är att uppnå förståelse för och klargöra de underliggande, ibland djupt dolda, narrativ som texten förmedlar.¹⁵ I detta fall rör det sig om hur organisationskulturen inom polisen förmedlas till de som utbildas inom yrket. Barbara Czarniawska menar att narrativanalys utgår ifrån att läsaren ställer frågor kring materialet han

---

¹⁵ Bergström & Boréus (red.) (2005), s. 219-261

eller hon ska läsa: Vad säger texten? Varför säger den det? Hur säger den det? Vad anser jag (läsaren) om detta?¹⁶

Czarniawska talar om tre olika kategorier av narrativanalys: subjektivism, objektivism och konstruktivism. Inom en av dessa, subjektivismen, försöker den som genomför analysen att skönja vilken eller vilka intentioner som författaren hade när han eller hon skrev det aktuella verket. Den andra kategorin, objektivism, är den metod som denna uppsats till stor del använder sig av. Objektivism handlar i korta ordalag om att avslöja vilka underliggande intressen och förhållanden som ligger bakom texten. Det finns flertalet underdiscipliner till denna metod, varav en fokuserar på relationen mellan delarna och helheten; den betraktar varje text som del av ett större historiskt och kulturellt sammanhang. En annan forskningsinriktning av intresse för mig är feministteoretisk kritik, som ämnar undersöka de maktrelationerna mellan könen som uppenbaras i samband med hur kvinnor och kvinnlighet porträtteras i texten, eller i de fall där de helt exkluderas och tystas ner av författaren.¹⁷

Eftersom denna uppsats undersöker läsarnas (polisstudenternas) uppfattning och tolkning av texterna är det även relevant att ta upp konstruktivistisk narrativanalys. Denna analyskategori utgår ifrån att meningen bakom en text förstås genom att se till interaktionen mellan vad texten förmedlar och hur läsaren uppfattar och tolkar det som han eller hon har läst. Hur läsaren tolkar texten, och till vilken grad det sker, beror på vilka avsikter han eller hon har med läsningen och vilken vana läsaren har av texttolkning. Detta får som effekt att vissa läsare nöjer sig med en snabb och kortfattad tolkning, medan andra ägnar stor energi åt att förstå texten och sätta den i sitt sammanhang (något som i vissa fall kan resultera i att de överanalyserar). Läsarnas tolkningsarbete kan förstås utifrån vilken genre det rör sig om; olika litterära genrer skapar olika förväntningar hos läsaren och använder sig av specifik symbolism och språk.¹⁸ I fallet med min studie påverkas alltså polisstudenternas tolkningsarbete av det lästa materialet av den förväntning de har på sin utbildningslitteratur: den skall förmedla kunskaper och insikter kring polisarbete och det svenska samhället på ett sätt som hjälper dem i deras framtida yrkesliv.

Det är även på sin plats att diskutera strukturell narrativanalys. En av definitionerna av metoden är att forskningsarbetet strävar efter att finna de strukturer och konventioner som ger

---

¹⁶ Czarniawska (2004), s. 60

¹⁷ Czarniawska (2004), s. 63-67

¹⁸ Czarniawska (2004), s. 67-69

texterna mening.¹⁹ En aspekt av strukturell narrativanalys inom vissa discipliner innefattar att forskaren följer en s.k. aktants resa genom narrativet. Denna aktant kan vara en person, ett objekt eller ett koncept, och forskaren ämnar studera hur denna transformeras under de olika stadierna i narrativet.²⁰

För denna uppsats del är det koncept som står i fokus för analysen. Vilka dessa koncept (eller fenomen) är härleds ur tidigare forskning av bland annat studier kring genus inom organisationskultur, närbyråkrati, och poliskulturen i Sverige och i viss mån i andra länder. Dessa fenomen operationaliseras sedan till att skapa en analysram, genom vilken materialet kategoriseras och analyseras. Formuleringen *akanternas resa genom narrativet* kan måhända vara missvisande då det implicerar en förändring över tid. En kronologisk analys av fenomen är inte vad som studeras i denna uppsats. Snarare rör det sig om en studie av hur fenomenen presenteras ur olika perspektiv beroende på vilket sammanhang de förekommer i.

Material

Analysobjektet för denna uppsats är de läroböcker som används i undervisningen av polisstudenter vid Linnéuniversitetet. Det första steget är att skapa en överblick över den litteratur som används vid polisutbildningarna vid Linnéuniversitetet. Denna information tillhandahålls genom utbildningens hemsidor, där utbildningsplanen med tillhörande kurslista finns att tillgå. Inhämtningen av denna litteratur sker via Göteborgs Universitetsbibliotek, där litteraturen till sin helhet finns tillgänglig, antingen elektroniskt eller i bokform. Undantaget är de skrifter som utbildningen själva delar ut till studenterna, såsom kompendier. Kurslitteraturen ingår i de kursplaner som råder för utbildningarna, och fastställs av styrelsen för Polisprogrammet på Linnéuniversitetet.

Steget därefter är att genom analysramen urskilja vilka delar av utbildningsmaterialet som är relevant för analysen; vilka fenomen som ska granskas närmre. Som berördes i avsnittet *Avgränsningar* är det inte samtliga böcker och artiklar i litteraturen som är föremål för analys. Jag gjorde en genomgång av litteraturen från de fyra terminerna på utbildningen, och de texter som uppenbarligen inte berörde de fenomen och begrepp som var relevanta för analysen sållades bort. Exempel på sådan litteratur är exempelvis de vars tema är hur polisens IT-system fungerar, de bästa självförsvarsteknikerna, hur Sveriges politiska system är uppbyggt och rena juridiska texter i form av sammanfattningar av lagtexter. Med detta sagt gjorde hade

---

¹⁹ Czarniawska (2004), s. 84

²⁰ Czarniawska (2004), s. 79-80

jag emellertid en inkluderande ambition i litteratururvalet, och använde mig av text som förvisso inte var direkt relaterade till poliskulturen, men ändå diskuterade relevanta fenomen såsom olika kommunikationsstilar och diskussioner om brottslighet där kvinnor utgör den överväldigande andelen brottsoffer.

Studier av utbildningslitteraturen är komplex, eftersom den fungerar till att både förmedla den poliskultur som råder, och hjälper till att utveckla den. Materialet diskuterar ofta direkt till hur poliskulturen är utformad, och vilka förändringar den har genomgått, så delar av analysen kommer att utgöras av hur den interna beskrivningen av denna kultur ser ut. En stor del av texterna omnämner dock inte specifikt en poliskultur, utan tar upp rekommenderat beteende och förhållningssätt som poliserna bör inta, samt förmedlar särskilda värderingar; dessa bidrar indirekt till att forma yrkeskulturen.

Barbara Czarniawska omnämner flera olika sätt att förhålla sig till texternas författare vid narrativanalys. Vissa texter har skrivits med en specifik läsarkrets i åtanke, och författaren anpassar sig därmed till deras förväntade kunskaper och intressen. I andra fall kan läsarna utgöra en helt annan skara människor än vad författaren hade tänkt sig. I denna uppsats blir mitt förhållningssätt det som delas av strukturalisterna: se till texten i sig snarare än till författarens intentioner.²¹ Anledningen till detta är att en del av litteraturen förvisso har författas med polisstudenter som den specifika målgruppen, men att den till största delen har haft ambitionen att nå en bredare läskrets. Det intressanta som föreligger i detta fall blir således inte de enskilda författarnas avsikter, utan de utbildningsansvarigas selektion av litteratur; hur valet av just denna samling böcker, kompendier och artiklar påverkar polisstudenternas socialisering.

Det är i detta moment relevant att ta upp analysens begränsningar. Urvalet av den litteratur som är polisstudenterna tillhanda är, liksom litteraturen självt, offentligt tillgängligt. Således är det rimligt att anta att denna del av utbildningen är något tillrättalagt för att undvika kritik från medialt och allmänt håll. Den typ av kontroversiella attityder av bland annat sexistisk och våldsbejakande attityd som viss forskning anser råda inom poliskulturen lär inte på ett direkt sätt förmedlas genom utbildningslitteraturen. Det som däremot förmedlas är de värderingar som indirekt kan ha sin grund i dessa attityder. De som är litteraturens tänkta mottagare, polisstudenterna, kan även i texterna läsa in vad de uppfattar som rekommenderat beteende

---

²¹ Czarniawska (2004), s. 69-71

och förhållningssätt som sedan påverkar deras yrkesutövande efter utbildningens slut, även då detta inte var den enskilda författarens avsikt.

Teoretisk diskussion

De teoretiska utgångspunkterna för min uppsats är flera, men grundar sig främst i forskning kring närbyråkrati, representativ byråkrati, organisationsteori, samt tidigare vetenskapliga studier av poliskulturen, både i allmänna drag och specifikt gällande synen på kvinnor inom organisationen.

Tjänstemän som maktfaktor

Enligt de flesta modeller av politiska maktförhållanden råder det en tydlig hierarkisk struktur mellan den politiska och den administrativa sektorn i en offentlig organisation. Detta är inte minst fallet inom den tanketradition som etablerades av Max Weber, och som haft stort inflytande på det svenska synsättet på byråkratins roll i samhället. Denna tanketradition stipulerar att den politiska sektorn diskuterar och beslutar om åtgärder, varefter den administrativa sektorn genomför dem. Centralt i denna modell är administrationens neutralitet; den skall endast fungera som ett implementeringsinstrument.²² Denna attityd återspeglas till och med i den svenska grundlagen: *”Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet.”* (Regeringsformen kap. 1, § 9)

Det grundläggande antagandet att byråkrater saknar egen makt är dock starkt ifrågasatt. Som stöd för detta finns det flertalet undersökningar som gjorts på detta område, och som stärker antagandet att byråkratin i de svenska offentliga organisationerna utövar avsevärd självständig makt.

Som exempel kan nämnas att Örjan Högberg undersökte i sin avhandling på Linköpings universitet 2007 det kommunala chefskapets maktutövande. Högbergs slutsatser blev att det råder en stor oklarhet kring relationen mellan politiker och tjänstemän, och som följd av detta har högt uppsatta tjänstemännen tillskansat sig stora maktbefogenheter (som i vissa fall kan karaktäriseras som direkt politiska) som deras formella position inte innefattar. Då dessa tjänstemän kan komma att utgöra en ledande profession i kommunen, och därmed ersätta de folkvalda, menar Högberg att hela den demokratiska legitimiteten är hotad. Tjänstemännen använder tre maktresurser för att utöva makt: *centralitet*, möjligheten att på central nivå

---

²²Högberg (2007), s. 217

kontrollera kommunens totala arbetsflöde, *kontroll över kritiska resurser*, tjänstemännen övervakar vilka resurser, t.ex. information, som görs tillgänglig för politikerna, samt *närhet till makt*, den geografiska och därmed sociala närheten till den politiska ledningen.²³

Det finns flera undersökningar kring tjänstemännens makt inom just polisorganisationer. Studier har visat att deras makt inom den amerikanska polisen är stor.²⁴ Henric Stenmark genomförde en studie av det svenska polisväsendet 2005, som påvisade en mycket komplex organisationsstruktur som ofta gjorde det svårt för politiska beslut att få genomslag i tjänstemannaorganisationen.²⁵ På grund av den makt och självständighet som polistjänstemännen innehar blir det intressant att se närmare på vilken organisationskultur det är som bidrar till att styra deras verksamhet.

Närbyråkrati

Diskussioner om tjänstemäns självständighet och maktutövande för oss in på teorier om närbyråkrater (eng: *street-level bureaucrats*); ett grundläggande resonemang i många av de undersökningar som har gjorts på detta område är att dessa anses ha stor makt att påverka verksamheten. Denna punkt för oss tillbaka till diskussionen som fördes i föregående kapitel kring byråkratins självständighet från politiska påtryckningar.

En av frontfigurerna i forskning av närbyråkrati är sociologen Max Weber. Han menade att den goda byråkratin bör fungera som en neutral implementeringsagent för de beslut som regering och parlament beslutat om; dess självständighet bör begränsas och byråkraternas personliga åsikter och värderingar skall inte utöva något inflytande på verksamheten.²⁶

Några av de många forskare som motsatte sig denna världsbild var James Kouzes och Paul Mico, som 1979 skrev en artikel kring hur verksamhetsmodellen bakom offentliga organisationer måste anpassa sig beroende på vilken typ av organisation det handlade om. De motsatte sig de tendenser som de skönjde under sin samtid, där den teknokratiska byråkratin sågs som rollmodell för alla former av verksamheter. Denna verksamhetsmodell hämtade inspiration från företagsvärlden och förespråkade ett rationellt förhållningssätt och regelstyrt arbete, där organisationen karaktäriserades av ett ”top-down”-perspektiv; ledningen tog besluten, och de längre ner på hierarkin genomförde dem. Författarna argumenterar istället för att s.k. ”Human Service”-organisationer, däribland polismyndigheter, bör betraktas vara

---

²³Högberg (2007), s. 201-203

²⁴Meier & Nicholson-Crotty (2006), s. 851-852

²⁵Stenmark (2005)

²⁶Max Weber, ur Roth & Wittich (red.) (1978), s. 979

indelade i tre domäner: policydomänen, ledningsdomänen (*manangement domain*) och servicedomänen. Dessa domäner är i mångt och mycket självständiga från varandra och har egna normer och regeluppsättningar som styr verksamheten.²⁷

Ledningsdomänen är formellt underställd policydomänens politiska riktlinjer, och servicedomänen ska följa de beslut som ledningsdomänen tar. Som följd av denna självständighet och de skilda normerna som styr verksamheten, råder det dock ofta konflikt mellan olika delar av organisationen, som ibland kan urarta i öppna motsättningar.²⁸ Kouez och Micos syn på byråkratin är till stor del i linje med övrig litteratur inom området närbyråkrati: servicetjänstemännen utövar avsevärd makt, oberoende av politiska eller organisatoriska beslut och riktlinjer, och avståndet mellan de olika sektorerna inom organisationen leder till svårigheter för politiska program att få genomslag på det praktiska planet.

Ett centralt verk inom forskningen kring närbyråkrater är *Street-Level Bureaucracy* av Michael Lipsky. Närbyråkrater utgör enligt honom en maktfaktor bland annat eftersom det är främst via dem, inte via exempelvis politiker, som medborgare interagerar med den offentliga sektorn.²⁹ En sak som skiljer närbyråkrater från andra offentliga tjänstemän är att de förstnämnda bevittnar samhällsmedlemmarnas reaktioner på deras arbete, och hanteringen och utvärderingen av dessa reaktioner blir en viktig beståndsdel i hur deras arbete utvecklas.³⁰

Närbyråkraternas roll blir enligt Lipsky än mer komplicerad när det tas i beaktande att det är de mest ekonomiskt och socialt utsatta medborgarna som oftast kommer i kontakt med dem. Dessa medborgare har jämfört med andra samhällsgrupper en med frekvent interaktion med exempelvis polisen och sociala myndigheter. Närbyråkraterna blir för dessa människor samhällets röst utåt, och det är dem som utgör ”medborgarnas hopp” för jämlikt och effektivt myndighetsutövande.³¹

Representativ byråkrati

Den svenska polisen bestod 2011 av 28 819 anställda, varav 26 625 jobbade i något av de 21 polisdistrikten. Inom polisdistrikten var 61% män och 39% kvinnor. Könsfördelningen blir dock ännu skevare om civilanställda utesluts: 72 mot 28%, till männens fördel. Bland

---

²⁷Kouez & Mico (1979)

²⁸Kouez & Mico (1979)

²⁹Lipsky (2010), s. 3-4

³⁰Lipsky (2010), s. 9

³¹Lipsky (2010), s. 6-11

civilanställda var siffrorna de omvända: 72 mot 28% till kvinnornas fördel. Högst andel kvinnliga poliser hade Jämtland på 33%, lägst Blekinge på 21%.³²

En så skev könsfördelning är problematisk av flera anledningar. Det finns inom offentlig förvaltning en disciplin, representativ byråkrati, som behandlar problemen som uppstår när en förvaltnings demografiska sammansättning inte speglar sammansättningen i befolkningen i helhet. På grund av den skeva könsfördelningen inom polisen, och på grund av min uppsats ambition att undersöka kvinnors roll i yrkeskulturen, anser jag det vara relevant att titta närmare på vad forskning kring representativ byråkrati har att säga.

Representativ byråkrati är ett begrepp inom förvaltningsforskning som har hämtats från engelskans *representative bureaucracy*, och som kortfattat syftar till hur väl de anställda i den administrativa sektorn avspeglar den sociala och demografiska sammansättningen i samhället i stort. Att en sådan proportionerlig avspeglning av samhället skulle vara positivt härleds ur två antaganden: 1) ur tjänstemännens möjlighet till reellt maktutövande, som presenterades ovan och 2) ur föreställningen att tjänstemännen genom sitt arbete strävar efter att gynna de som uppfattas tillhöra samma sociala grupp som de själva.³³

Förespråkandet av jämlik representativitet inom byråkratin är inget nytt koncept. Redan på 1940-talet argumenterade brittiska och amerikanska forskare att förvaltningens sammansättning bör spegla befolkningen, för att effektivt kunna anpassa sig till samhällsliga förändringar. Representativitet ansågs också bidra till att tillgodose att befolkningens åsikter och värderingar reflekterades i förvaltningen.³⁴ Denna föreställning får som effekt att förvaltningar med socialt jämlika förvaltningar är eftersträvansvärda, eftersom det kommer att leda till ett rättvisare utförande av verksamheten. Utan olika sociala gruppers rättvisa representation i förvaltningen finns det risk att dessa grupper försummas i verksamheten. Ur dessa resonemang härleds idén att anställning av tjänstemän inte endast skall grunda sig i individernas meriter och skicklighet, utan också just deras sociala och demografiska tillhörighet.³⁵

Forskning inom detta område syntes till mångt och mycket ha fokuserat på etniska minoritetsgrupper och kvinnors strävan att bistå medlemmar av sina egna sociala grupper, främst inom den amerikanska kontexten. Resultaten av dessa studier har bland annat visat att

---

³²Rikspolisstyrelsen, ”Personalstatistik 2011:halvårsredovisning”

³³Tahvilzadeh (2011), s. 15-17

³⁴Saltzstein (1979), s. 465-467

³⁵Tahvilzadeh (2011), s. 15-17

antidiskrimineringsåtgärder implementerats mer effektivt när minoritetsgrupper har en stor närvaro på arbetsplatsen och att polisåtgärder mot våld mot kvinnor varit mer framgångsrika när den funnits en stark kvinnlig närvaro inom polisväsendet.³⁶

Studier av representativ byråkrati finns i två olika former. Den första är av s.k. *passiv representativitet*, som endast har en deskriptiv ansats. Här undersöks hur väl sammansättningen i den byråkratiska organisationen återspeglar de demografiska förhållandena i samhället i stort. Den andra formen, *aktiv representativitet*, fokuserar på om och hur denna grad av representation påverkar verksamhetens policyskapande och implementering.³⁷

Teorin om representativ byråkrati, särskilt *aktiv representativitet*, har mött kritik från flera forskare. Samuel Krislov ifrågasatte att medlemmar ut en viss social grupp inom byråkratin automatiskt delar värderingar och åsikter med medlemmar ur allmänheten som tillhör samma grupp.³⁸ Subramanian menar att den offentliga förvaltningen i princip uteslutande befolkas av människor från medelklassen; således kan representativitet endast uppnås om befolkningen i stort också är medelklass.³⁹

Representativ byråkrati inom polisen

Problemen med att kvinnor är dåligt representerade inom polisen får en ytterligare dimension när aktiv representativitet tas i beaktande, alltså när den skeva könsfördelningen inte endast utgör ett demokrati- och rättviseproblem, utan också leder till sämre polisarbete till följd av kvinnors frånvaro från organisationen.

En vetenskaplig artikel som berör representativ byråkrati inom polisväsendet är en studie av Kenneth J. Meier och Jill Nicholson-Crotty. Författarna undersöker sambandet mellan kvinnlig närvaro i polisorganisationen och dess effekt på polisarbete i 60 amerikanska städer. Deras slutsatser stärker tesen att könet på närbyråkraten (polistjänstemannen) aktivt kan påverka polisarbetet: polisdepartement med en hög andel kvinnliga poliser hade högre anmälingsgrad av kvinnomisshandel, högre anmälingsgrad av våldtäkt, och fler häktningar av våldtäktsmisstänkta än polisdistrikt med en lägre andel kvinnliga poliser. Författarna gör

---

³⁶Tahvilzadeh (2011), s. 20-21

³⁷Meier & Nicholson-Crotty (2006), s. 851

³⁸Krislov (1974), s. 15

³⁹Subramanian (1967)

inga anspråk på att exakt bestämma vad det är som skapar detta samband, men ger förslag på två förklaringskategorier.⁴⁰

Den första förklaringskategorin utgår från den kvinnliga tjänstemannen, och dennes förmåga att hysa empati och förståelse för medborgare av samma kön på en nivå som tjänstemännen av motsatt kön inte kan göra. Denna empati inom könen har bland annat sin grund i delade upplevelser i hur det är att leva som kvinna i samhället och utsättas för saker som trakasserier och diskriminering. Detta får sedan som effekt att kvinnliga polistjänstemän utvecklar ett särskilt intresse för att handlägga brottsfall där kvinnor är offer, och se till att de skyldiga ställs inför rätta. En mer jämställd organisation kan enligt författarna också få som effekt att de manliga tjänstemännen ändrar beteende i bemötande och arbetssätt som följd av att ha observerat effektiva resultat från de kvinnliga kollegorna.⁴¹

Den andra förklaringskategorin utgår ifrån medborgaren, och dennes möte med polisorganisationen. Kvinnor som utsätts för sexuella eller våldsrelaterade brott antas vara mer villiga att anmäla dessa om deras kontakt med Polisen är en kvinna. Detta har sin grund i uppfattningar om att kvinnliga poliser förväntas ha större förståelse och sympati för offret i fråga, och därmed tar anmälan på större allvar. En ytterligare dimension är att brott av dessa slag till sin natur är högst personliga, varför offret kan känna sig med bekväm att tala om det med en kvinnlig polis.⁴² Denna teori faller inom vad som ovan kategoriserades som *passiv representativitet*, där kvinnors närvaro inom organisationen i sig självt ger positiva resultat, utan något aktivt handlande från tjänstemännen själva.

En studie genomförd av Carole Kennedy Cheney och Grace Hall Saltzstein på polisens häktningsfrekvens vid misshandel i hemmet kom till jämförbara slutsatser. Studien baserades på data insamlad 1989 från runt om i USA. Författarna fann ett signifikant samband mellan en högre andel kvinnliga poliser och en högre frekvens häktningar av den misstänkte när polisen skickats ut på larm om misshandel i hemmet. Dessa resultat menar författarna stödja de teoretiska antagandena i representativ byråkrati, att en jämställd poliskår leder till ett bättre verksamhetsresultat.⁴³

Författarna ger två olika förklaringar till varför detta samband finns. Likt Meier och Nicholson-Crotty menar de att en möjlig orsak är att kvinnliga poliser är mer förstående för

---

⁴⁰Meier & Nicholson-Crotty (2006), s. 858

⁴¹Meier & Nicholson-Crotty (2006), s. 852-853

⁴²Meier & Nicholson-Crotty (2006), s. 852

⁴³Chaney & Saltzstein (1998), s. 761

offrens (i princip uteslutande kvinnor) situation än sina manliga kollegor. En annan förklaring som författarna erbjuder är att polisdepartement och -avdelningar som anställer kvinnliga poliser präglas av en mer jämställdhetsinriktad organisatorisk kultur, som aktivt försöker påverka det löpande polisarbetet till att vara mer hänsynstagande mot kvinnliga offer, genom bland annat internutbildningar.⁴⁴

Inom den svenska kontexten kunde Rolf Granér påvisa vissa tendenser att manliga poliser hade en tendens att nedvärdera anmälningar från allmänheten rörande våldtäkt och kvinnomisshandel.⁴⁵

Genus inom organisationsteori

Maskulinitet och femininet är enligt Ulla Eriksson-Zetterquist ”kulturbetingade sätt att hantera omvärlden”. Föreställningarna kring dessa begrepp varierar mellan olika organisationskulturer, och över tid. Inte sällan används uttryck associerade med maskulinitet och femininet för att beskriva olika arbetsuppgifter inom organisationen, eller rentav organisationen självt. Dessa två begrepp fortlever i en organisation genom att nyanställda socialiseras in i de regler och värderingar som är rådande.⁴⁶

Det finns enligt Eriksson-Zetterquist en tendens att inom organisationsteori nonchalera könsrelaterade frågor. I den mån som problem vad gäller jämlikhet mellan kön belyses, brukar diskussionen hamna på problem som ligger på individnivå, alltså hos personliga aspekter hos kvinnorna, snarare än på missförhållanden inom organisationen självt.⁴⁷ Viljan att upprätta en jämn könsfördelning inom en organisation kan delas upp i två olika typer av synsätt. Den första betonar *likheten* mellan män och kvinnor, där möjligheten till lika och rättvist deltagande i en organisation, och lika möjligheter till avancemang ses som en moralisk fråga. Organisationen i fråga gynnas också av att all tillgänglig kompetens tillvaratas genom att kvinnor inte diskrimineras i strävan att nå den position de eftersträvar.⁴⁸ Detta kan kopplas an till resonemangen kring *passiv* representativ byråkrati ovan, som betonar de positiva effekterna som ett jämlikt deltagande har för demokrati och jämlikheten.

Det andra synsättet betonar *olikheten* mellan män och kvinnor, med antagandet att kvinnor besitter särskilda färdigheter och värderingar som kan positivt bidra till en organisations

---

⁴⁴Chaney & Saltzstein (1998), s. 761

⁴⁵Granér (2004), s. 233-235

⁴⁶Eriksson-Zetterquist (2000), s. 14-18

⁴⁷Eriksson-Zetterquist (2000), s. 13

⁴⁸Eriksson-Zetterquist (2000), s. 9-10

verksamhet på ett sätt som män inte kan. Exempelvis bör enligt detta synsätt kvinnors talanger inom ett företag tas till vara då de kan anses vara bättre på att tillvarata kvinnliga konsumenters intressen.⁴⁹ Detta resonemang kan kopplas an till *aktiv* representativ byråkrati, att olika sociala grupper bör inkluderas i organisationen eftersom de genom verksamheten kan gynna medlemmar av den egna sociala gruppen på ett sätt som medlemmar ur andra grupper inte kan.

Ett relevant begrepp i sammanhanget är *tokens*. Detta refererar till personer, i detta fall kvinnor, som blir behandlade som en symbol av organisationen som följd av att deras demografi är dåligt representerade inom organisationen. Dessa *tokens* är förvisso synliga och får mycket uppmärksamhet, men eftersom deras kontrast till normen lyfts fram till en så stor uträkning hamnar de ändå utanför den centrala organisationskulturen. Det leder också till att personens individuella egenskaper förbises till förmån för stereotypa ideal som omgivningen projekterar på henne.⁵⁰

Tidigare studier av utbildningslitteratur

I en studie genomförd på Förvaltningshögskolan i Göteborg 1996 undersöktes kurslitteraturen inom olika statsvetenskapliga och företagsekonomiska utbildningar i Sverige, utifrån författarnas kön. En jämlik könsfördelning av de som skriver kurslitteraturen anses vara viktig dels eftersom män och kvinnor har olika erfarenheter av samhället och därför kan bidra till olika perspektiv på olika områden, dels eftersom kvinnliga författare kan anses utgöra förebilder för kvinnliga studenter i en traditionellt mansdominerad sektor. I motsats till denna uppsats har alltså studien i fråga inte undersökt litteraturens innehåll, utan endast författarnas kön. Studien fann att 89% av utbildningslitteraturen var författad av män (av resterande del var 6% kvinnor och 5% författare av båda könen). Fördelningen var i stort sett densamma när man jämförde olika universitet, olika ämnen samt olika stadier i utbildningen.⁵¹

2004 publicerades en uppföljare till 1996 års studie, som också inkluderade en undersökning kring huruvida kursböckernas titlar reflekterade ett jämställdhetsperspektiv. De kom fram till att andelen böcker skrivna av män sjunkit från 89 till 84%; de statsvetenskapliga institutionerna står för den största delen av minskningen (dock så har nästan hälften av de böcker med kvinnliga författare inom statsvetenskapen jämställdhet och kön som tema). En

---

⁴⁹Eriksson-Zetterquist (2000), s. 9-10

⁵⁰Eriksson-Zetterquist (2000), s. 11

⁵¹Cregård & Johansson (1997)

intressant sak som den nyare studien kom fram till är att böcker som behandlar jämlikhet mellan könen till 90% har författats av kvinnor eller av kvinnor och män tillsammans.⁵²

Organisationskultur

Organisationskultur är ett vanligt förekommande analysobjekt inom sociologi och andra samhällsvetenskapliga discipliner. Kultur inom organisationer kan definieras som accepterade sätt att uttrycka normer och värderingar, och därmed minska osäkerheten bland organisationens medlemmar. Organisationskultur betraktas ofta som en subkultur till den allmänna kulturen som råder i landet där organisationen är verksam, och kan således användas för att förstå det bredare samhällets struktur.⁵³

Det finns generellt sett två olika sätt att definiera organisationskultur. Det första fokuserar på hur ledningen skall styra organisationskulturen i en riktning som gör företaget med effektivt, bland annat gällande de anställdas attityder och hur retoriken mellan chefer och underställda ser ut. Det har dock riktats kritik mot att det skulle vara möjligt att forma organisationskulturen efter ledningens vilja, varför den andra definitionen ser kulturen som likställt med organisationen självt. Här är ståndpunkten att medlemmarna socialiseras in i kulturen, något som leder till att specifika beteenden och värderingar ses som rationella och naturliga. Med andra ord lär sig medlemmarna, ibland undermedvetet, uppförandemönster om hur de ska agera, tycka och känna. I samband med detta skapas en identitet inom organisationen med vilken de anställda kan identifiera sig med, och genom vilken de känner samhörighet med andra medlemmar. Väl insocialiserade har medlemmarna svårt att betrakta verkligheten oberoende av deras kulturella kontext.⁵⁴

Organisationskulturen finner uttryck på flera olika sätt. Dessa kan vara symbolik, såsom hur sammanträden är organiserade, vilket är ett uttryck för den underliggande substansen i en kultur. Mer relevant för denna uppsats syfte är organisationskulturen så som den förmedlas i kulturella uttryck. Det kan handla om myter, där organisationens handlingar ses som självförklarande utan att behövas rationaliseras. Artefakter är benämningen på mer synliga strukturer, som tar sig uttryck bland annat genom jargonger och klädstil. När organisationens anställda har lärt sig dessa artefakter kan de bli medlemmar i dess kultur. Andra kulturella uttryck av intresse är ideologier, som är organisationens föreställning hur världen ser ut (och

---

⁵² Karlsson & Andersson (2004)

⁵³ Eriksson-Zetterquist et al (2006), s. 233-235

⁵⁴ Eriksson-Zetterquist et al (2006), s. 236-242

hur den bör se ut), samt organisationens identitet, det vill säga vilken uppfattning som den har om sig själv.⁵⁵

Svensk poliskultur

Jag kommer i det kommande avsnittet att genomföra en genomgång av tidigare forskning kring yrkeskulturen inom polisen, med särskilt fokus på attityden mot kvinnor i allmänhet och mot kvinnliga poliser (och hur närvaron av kvinnliga poliser har påverkat denna yrkeskultur). Eftersom mitt analysobjekt är den svenska polisen kommer främst studier från Sverige att användas.

Vad som kan beskrivas vara en svensk poliskultur råder det delade meningar om. Vissa forskare menar att vad som skiljer den polisiära kulturen från motsvarigheten inom andra yrken ligger i yrkesrollens karaktär, andra vill knyta an skillnaden till polisorganisationen. De som fokuserar på yrkesrollen som förklarade faktor menar att frustrationen som polisyrket för med sig bland annat leder till en misstänksamhet mot allmänheten och större gemenskap poliser emellan. De som förespråkar att organisationen skulle vara nyckeln till att förstå poliskulturen pekar på att den tenderar att vara hierarkiskt styrd uppifrån. Ytterligare andra forskaren motsätter sig helt idén att den skulle finnas någon homogen poliskultur överhuvudtaget, och pekar på att polisorganisationer utmärks av att ha flera mycket olika former av yrkesroller, ”gatupoliser”, ledningspoliser” etc.⁵⁶

När det gäller den svenska poliskulturen, gjorde Börje Ekenvall en studie kring svenska polisens attityder gentemot tjänstefel och andra övertramp som kollegor begick i sitt yrkesutövande. Han kom fram till att det fanns en övervägande enhetlig uppfattning bland poliserna om att dessa övertramp bör mötas av sanktioner från myndigheternas sida, men anade även närvaron en tystnadskod som leder till en obenägenhet att personligen rapportera dessa tjänstefel och övertramp. Liknade uppfattningar fanns också hos de polisstudenter som nyligen genomgått sin grundutbildning, vilket indikerar en socialisering in i poliskulturen i ett tidigt stadium. Dessa attityder skiljde sig något mellan manliga och kvinnliga poliser: kvinnor såg något mildare på övertramp än männen, förutom i fallet övervård där de hade en strängare attityd. Äldre poliser påvisade också en mer oförlåtande attityd gentemot oegentligheter än

---

⁵⁵Eriksson-Zetterquist et al (2006), s. 242-254

⁵⁶Ekenvall (2002), s. 23-24

sina yngre kollegor. Ekenvall menar att dessa homogena attityder är en indikation på att det i Sverige finns en form av etablerad poliskultur som nya poliser socialiseras in i.^{57 58}

Gunnar Ekman genomförde en studie av den svenska polisen, där han undersökte på vilket sätt som texter (lagstiftning, regeluppsättningar, instruktionsböcker etc.) påverkade närpolisers vardagliga arbete. Texternas inflytande över arbetet jämfördes med inflytandet som polisledningen, medborgarna respektive andra poliser hade. Ekmans slutsatser blev att texter (och polisledningen) har en underordnad roll till normer inom polisarbetet. Dessa normer utvecklades poliser emellan genom småprat, som inte ersatte texternas roll helt, men som lärde poliserna hur de skulle förhålla sig till dem i olika situationer.⁵⁹

De normer styr relationen mellan polis och medborgare som Ekman påvisade i sin undersökning var bland annat en strävan att upprätthålla vad som kallas ”normal anständighet”, vilket innebär att poliser vill agera mot de som bryter mot denna uppfattade anständighet, även om de inte bryter mot lagen. Vad gäller relationen mellan poliser vittnar Ekman om vad som har påvisats i många andra polisstudier, nämligen en stor förekomst av socialisering in i yrkeskulturen, som bland annat resulterade i att äldre poliser blev normbärande och sågs upp till av de yngre, samt en stark lojalitetskänsla poliser emellan.⁶⁰ Ekman anser vidare att polistjänstemäns relativa självständighet från regelverk och detaljstyrning från polisledningen är en förutsättning för att Polisen ska kunna genomföra sitt jobb, som präglas av osäkerhet och vitt skilda arbetssituationer från tillfälle till tillfälle.⁶¹

En amerikansk studie av Lawrence W. Sherman från 1984 behandlar också polisers självständighet. Studien fann att polistjänstemän i många fall lät sina subjektiva koncept av rättvisa avgöra hur de skulle agera i olika situationer, snarare än vad som lagar och förordningar gör gällande. Detta beror på att poliser ofta inte har tillgång till information om vad deras arbete fick för resultat (exempelvis om den misstänkte blev fälld för brottet), vilket försvårar personlig utvärdering av arbetet, och därmed förmågan att förändra sitt arbetssätt.⁶²

Michael Lipsky identifierar två företeelser i arbetet genom vilka närbyråkrater utövar inflytande: gottfinnande och relativ självständighet. Med relativ självständighet (eng: *relative autonomy*) menas att tjänstemännen aktivt väljer att kringgå eller bryta mot de formella regler

---

⁵⁷Ekenvall (2002), s. 46-50

⁵⁸Ekenvall (2000), s. I-V

⁵⁹Ekman (1999), s. 221-224

⁶⁰Ekman (1999), s. 172-176, 182-185

⁶¹Ekman (1999), s. 221-224

⁶²Sherman (1984)

som finns för verksamheten då de inte innehar samma värderingar eller prioriteringar som ledningen. Med gottfinnande (eng: *discretion*) menas tjänstemännens möjligheter att inom de formella strukturerna arbeta självständigt och efter eget tycke.⁶³

När det gäller polisväsendet menar Lipsky i likhet med Ekman att tjänstemännens gottfinnande att bestämma över sitt arbete är mycket viktig faktor i organisationens dagliga verksamhet. På grund av arbetets komplexitet, beslutar polisen i vardagliga situationer ofta på eget bevåg vem de ska häkta och vem de ska låta vara. Detta förekommer eftersom lagarna som de ska se till efterlevs är så omfattande att poliserna omöjligen kan häkta samtliga som begår lagövertramp (särskilt då poliser förväntas stå i lagens tjänst även när de inte jobbar). Poliserna måste således göra prioriteringar efter sina egna omdömen. Enligt Lipsky leder alltså omfattande lagar och förordningar ironisk nog till att polistjänstemännens handlingsutrymme snarare ökar än minskar. En ytterligare dimension är att detta gottfinnande utgör en viktig del i relationen mellan polisen och medborgarna, eftersom det möjliggör ett empatiskt och hänsynstagande beteende från polisernas sida, baserad på den relevanta kontexten snarare än på regelverk och instruktionsböcker.⁶⁴

I en kvalitativ studie av brittiska närpoliserna, genomförd av Nigel Fielding, problematiseras polisens godtycklighet i vardagsarbetet. Likt Lipsky menar Fielding att polisens komplexa och osäkra arbetssituation gör att godtyckligt handlande utanför regelverkens referensramar är en nödvändig del i polisens arbete. För att snabbt kunna reagera på potentiellt farliga situationer, och för att snabbt kunna omhänderta brottslingar, skapar poliser symboliska stereotyper för att snabbt kunna identifiera brottslingar. Dessa stereotyper socialiseras in i polisernas tankebanor som följd av allmänhetens förväntningar på polisen att reagera snabbt och instinktivt mot kriminella element. Ett problem som uppkommer till följd av detta är att polisen kan komma att basera sina stereotyper utifrån etniska mönster, vilket bland annat påvisas av rasistisk jargong bland poliser emellan. En annan negativ konsekvens av dessa förväntningar är att polisen förutsetts vara handlingskraftiga, vilket leder till att ingripanden sker när dialog eller passivitet hade varit att föredra.⁶⁵

Att polismän har en tendens att mentalt skapa sig bilden av en permanent kriminell sektion av samhället, det s.k. ”buset”, är något som bekräftas av Rolf Granér. Dessa ses som det främsta hotet mot allmänhetens trygghet och identifieras utifrån variabler som utseende, livsstil och

---

⁶³Lipsky (2010), s. 13-18

⁶⁴Lipsky (2010), s. 13-18

⁶⁵Fielding (1984), s. 584-588

etnicitet. Vid ingripande mot ”buset” blir polisens främsta jobb att lyckas sätta fast dem för något brott, snarare än att utgå från brottet självt.⁶⁶

Värderingar

I följande avsnitt kommer jag att presentera ett antal undersökning på hur värderingar gentemot kvinnor i allmänhet och kvinnliga poliser i synnerhet ter sig inom den svenska polisen.

Rolf Granér gjorde 2004 en genomgående undersökning av den svenska polisens yrkeskultur, bland annat vad gäller polistjänstemännens värderingar. Vad gällde attityden mot kvinnor kom han fram till att det fanns en påtaglig manschauvinistisk jargong. Denna attityd tog bland annat formen av sexuella trakasserier av kvinnliga kolleger, men också tendenser att, som nämndes ovan, nedvärdera anmälningar från allmänheten rörande våldtäkt och kvinnomisshandel.⁶⁷

Granér undersökte också attityden gentemot kvinnor inom polisväsendet. Han medger att de klassiska polisidealerna med en machokultur som förespråkade en tuff och våldsbenägen polisman förvisso är på tillbakagång inom den svenska polisen, men framhåller likväl att polisorganisationen fortfarande har det manliga förhållningssättet som norm. Kvinnors inträde i poliskåren på 50- och 60-talen möttes ofta med motstånd, och de kvinnor som blev kvar tvingades till att anpassa sig till den jargong och de beteendemönster som rådde.⁶⁸ Förekomsten av en organisationskultur med manliga poliser i överordnad ställning var något som Henric Stenmark också kom fram till i sin undersökning av Polisen 2005. Kvinnor visade sig generellt vara knutna till kontorsjobb med sämre anställningstrygghet än sina manliga kollegor.⁶⁹

Gunilla Cedermark Hedberg genomförde 1985 en doktorsavhandling som syftade till att analysera reaktionen inom den svenska polisen till introduktionen av kvinnliga polistjänstemän, samt att förklara varför en så stor andel av kvinnliga polisstudenter, 15.4%, hoppade av utbildningen innan den var avslutad (avhoppningsgraden för manliga polisstudenter var 5.3%).⁷⁰

---

⁶⁶ Granér (2004), s. 104-106

⁶⁷ Granér (2004), s. 233-235

⁶⁸ Granér (2004), s. 82-84

⁶⁹ Stenmark (2005), s. 138

⁷⁰ Cedermark Hedberg (1985), s. 13-14

Cedermark Hedberg kunde i sin undersökning skönja två olika åsiktskategorier inom polisorganisationen. Den första är vad hon kallar för *idealistiskt synsätt*, där polisyrkets serviceroll betonas. Här läggs mycket av vikten på att polisens främsta roll är att tjäna samhället, och den fysiska aspekten av vardagsarbetet ses som en liten och relativt obetydlig del. Inom den andra åsiktskategorin, det *praktiska synsättet*, är synsättet istället att samhället innefattar många individer med en starkt kritisk inställning till polisen, vilket får som följd att den fysiska aspekten av arbetet i kampen mot antagonistiska samhällsgrupper är av stor betydelse. Författaren menar att de som representerar det idealistiska synsättet ofta återfinns inom de grupper av Polisen som sällan eller aldrig kommer i kontakt med arbetet ”på gatan”, såsom polisledningen och de som ansvarar för polisutbildningen. De som representerar det praktiska synsättet är i mångt och mycket de uniformerade poliserna, som dagligen kommer i kontakt med allmänheten.⁷¹

Vad gäller attityden gentemot kvinnliga poliser följer åsiktsmönstret tydligt denna uppdelning: polisledningen och de utbildningsansvariga (det *idealiska synsättet*) är positivt inställda, medan de uniformerade poliserna (det *praktiska synsättet*) är negativt inställda. Cedermark Hedberg menar att dessa skillnader beror just på de uniformerade polisernas uppfattning att den fysiska aspekten har en sådan stor roll inom yrket, och de ställer sig således tveksamma mot att de kvinnliga poliserna klarar av det. Att kvinnliga poliser tar ut extra ledighet till följd av graviditeter och föräldraledighet utgjorde också ett bekymmersmoment. En ytterligare följd av situationen blev att ett ogillande för de ansvariga inom polisutbildningen uppstod, eftersom de uniformerade poliserna kände att utbildningens teoretiska delar (och genom att ställa lägre fysiska krav på kvinnliga polisstudenter de manliga) inte på ett tillräckligt sätt förbereder de kvinnliga poliserna för de fysiska momenten i yrket.⁷²

Denna uppdelning i två olika synsätt på polisarbete är i stort sett identiskt med den som Rolf Granér identifierar. Han kallar de två olika modellerna för det autonoma respektive det legalistiska perspektivet. Det autonoma innebär ett synsätt där poliserna delar upp samhället i ”svenssons”, hederliga, laglydiga medborgare som de kan identifiera sig med, och ”buset”, livsstilskriminella som endast utgör en fara för samhället. De arbetsuppgifter som inte syftar till att bekämpa buset betraktas som ”skitjobb”. Det legalistiska perspektivet har å sin sida en

---

⁷¹Cedermark Hedberg (1985), s. 215-223

⁷²Cedermark Hedberg (1985), s. 215-223

betydligt bredare bild av polisarbete, som utöver brottsbekämpning inkluderar förebyggande arbete, social service m.m.⁷³

Denna åsiktsskillnad inom polisorganisationen kommer enligt Cedermark Hedberg i direkt konflikt under den senare delen av polisutbildningen, då studenterna genom praktik med uniformerade poliser kommer i direkt kontakt med det *praktiska synsättet* och den negativa inställningen till kvinnliga poliser, något som Cedermark Hedberg anser förklara det stora avhoppet av kvinnliga studenter under just detta utbildningsmoment. För att komma till rätta med dessa problem rekommenderar författaren en större dialog mellan olika delar av polisorganisationen och en större återkoppling mellan veteranpoliser och utbildningen.⁷⁴

Cederberg Hedberg stärker i sin avhandling de teorier som finns inom forskning av närbyråkrati som talat om ett stort avstånd mellan ledarskapets preferenser och värderingar och de som närbyråkrater hyser. De uniformerade polisernas verklighetsuppfattning skiljer sig markant från ledarskapet, något alltså inte endast skapar problem med missaktning mellan olika sektorer inom polisorganisationen, utan också mot kollegor.

Susanne Andersson genomförde 2003 en genusvetenskaplig studie av på svenska närpolisorganisationer. Begreppet maskulinet analyserades under hypotesen att detta begrepp kommit att förändras inom Polisen till följd av organisatoriska reformer. Författaren kom fram till att ”riktigt” polisarbete, starkt förknippat med maskulinitet, utgjordes av nattskift. Nattskift ansågs inom närpolisorganisationer upprätthålla eftersträvansvärda traditionella genusordningar.⁷⁵

Andersson fann dock också att genusordningen kompletterades av en ”senioritetsordning”, där poliser erhåll maktbefogenheter med grund i sin ålder. Denna ordning gynnade såväl äldre män som äldre kvinnor, och motarbetade således i viss mån könsdiskrimination. Sammanhållningen bland de äldre polistjänstemännen baserades på en gemensam vilja att polisorganisationen skulle återgå till gamla ordningar. Författaren menar att denna senioritetsordning, tillsammans med förändrade ideologiska krafter i samhället där exempelvis nedsättande retorik om kvinnor blir mindre accepterat, kan utgöra en positiv kraft för jämställdhetsarbetet och för kvinnors ställning inom Polisen.⁷⁶

---

⁷³ Granér (2004), s. 99-137

⁷⁴ Cedermark Hedberg (1985), s. 215-223

⁷⁵ Andersson (2003), s. 167-168

⁷⁶ Andersson (2003), s. 171-174

Berit Åberg genomförde 2001 en doktorsavhandling som utgjorde en genusteoretisk analys av arbetsdelningen mellan män och kvinnor bland akutsjuksköterskor och ordningspoliser. Hennes teoretiska utgångspunkter var att alla människor har ett behov av identitetsbekräftelse, och att denna bekräftelse kan bli problematisk inom traditionellt mans- eller kvinnodominerade yrken för de anställda som tillhör könet i minoritet.⁷⁷

Efter observationer inom poliskåren fann Åberg att det förekom stora jämlikhetsrelaterade problem inom yrkeskåren. Kriterierna för att anses vara en ”riktig polis” var bland annat fysisk styrka och förmågan att vara rakt på sak, och även deltagande i särskilda fritidsaktiviteter. Utformningen av kriterierna leder till att kvinnliga poliser har problem att identifiera sig i yrkesrollen, och därmed skapas hinder för att de ska få identifikationsbekräftelse som ”riktiga poliser” inom yrkeskåren. Istället tvingas kvinnor in i andra yrkesroller inom organisationen vars arbetsuppgifter inte anses grunda sig på fysisk styrka. Detta leder till en intern arbetsdelning mellan män och kvinnor, som Åberg menar skapar en könssegregation inom polisväsendet.⁷⁸

Våldsanvändning

Det finns alltså tecken på att normerna inom poliskulturen med tiden genomgått förändringar, där de klassiska maskulina idealen kring hur en polis bör bete sig har kommit att ifrågasättas. Detta för oss in på en annan, mer praktisk aspekt av polisyrket: våldsanvändning i tjänsten.

Rolf Granér kvalitativa undersökning påvisade att närvaron av kvinnliga poliser inom kåren har bidragit till att etablera mer mjukare förhållningssätt i arbetet. Kvinnliga poliser ansågs inom Polisen vara mindre accepterade mot polisiära våldsövergrepp. De intervjuer som Granér genomförde visade dessutom att ökningen av kvinnor inom polisorganisationen hade lett till ett öppnare klimat inom Polisen som bättre möjliggjorde såväl dialog med allmänheten som informella samtal inom organisationen, till följd av att kvinnor ansågs ha en större kommunikativ kompetens. Detta förhållningssätt hade med tiden socialiserat in sig även hos de manliga poliserna, som hade anammat det öppnare klimatet inom organisationen.⁷⁹

Detta förändrade förhållningssätt, där den kommunikativa förmågan vid potentiellt hotfulla situationer i arbetet föredras framför våldsanvändning, har emellertid inte förändrat den hos poliser grundläggande tanken att polisens makt i slutändan bygger på fysisk styrka och på

---

⁷⁷Åberg (2001), s. 77-78

⁷⁸Åberg (2001), s. 145-149

⁷⁹Granér (2004), s. 84-85

rättigheten att ta till våld för att övermanna motparten. Av denna anledning motsätter sig enligt Granér's undersökning närpoliser, såväl män som kvinnor, att en jämn könsfördelning av uniformerade poliser är ett ideal. Fördelningen 70/30 till männens fördel ansågs eftersträvansvärd.⁸⁰

Våldsanvändningsaspekten inom polisyret och hur detta kan anses missgynna kvinnliga närpoliser är något som Cecilia Åse tar upp i en genusteoretisk analys av polisrollen. Hon pekar på hur den traditionellt mansdominerade bilden av polistjänstemannen leder till en fokusering på fysisk styrka i yrkesrollen, där saker som längd och kroppshydda ofta har lyfts fram som viktiga egenskaper för polisen. Denna fokusering, som bland annat förmedlas genom handböcker och i polisiär facklitteratur, leder enligt Åse till att kvinnliga poliser missgynnas inom organisationen, då de ses som mer oförmögna att lösa vissa situationer till följd av sämre fysiska förutsättningar.⁸¹

Christin Holmberg och Åsa-Anne Johansson skrev 2003 en magisteruppsats som undersökte de könsbetingade värderingarna och normerna på polisutbildningen vid Växjö Universitet (idag Linnéuniversitetet). Undersökningen bedrevs genom en rad intervjuer med polisstudenter som var på sista året i utbildningen, samt via enkäter. Författarna kom fram till att den stereotypa "machojargongen" som kanske var att vänta på en mansdominerad utbildning inte föreföll finnas inom utbildningen, som istället präglades av en stark samhörighet studenter emellan och goda relationer mellan män och kvinnor.⁸²

Detta till trots fann författarna tendenser bland studenterna som ur ett genusvetenskapligt perspektiv var problematiska. Såväl män som kvinnor fann utbildningen vara jämställd, och således var utbildningsmoment som behandlade just jämställdhet inte nödvändiga. En annan iakttagelse som de gjorde, som är linje med vad andra författare säger, var att kvinnliga poliser ansågs mer lämpade för den "mjuka delen" av polisarbetet, såsom kommunikation och möjligheten att lösa en situation utan våldsanvändning. Det var ändå just våldsanvändning som sågs som normen i polisarbetet, ett område på vilket de manliga studenterna ansågs vara bättre lämpade, och de "mjuka delarna" sågs som komplement till detta. Detta får enligt Holmberg och Johansson som effekt att de kvinnliga egenskaperna endast kompletterar den

---

⁸⁰Granér (2004), s. 199-203

⁸¹Åse (2000), s. 77-85

⁸²Christin Holmberg ur Agevall & Jerner (red.) (2006), s. 133-146

fysiska styrkan som utgör grundstommen i polisutövandet, vilket leder till att de kvinnliga poliserna blir ”den andra” inom organisationen.⁸³

Analysram

Det tidigare kapitlet presenterade ett antal undersökningar som undersökte poliskulturen i Sverige. Denna poliskultur karakteriseras av ett normstyrt arbete, där regler och förordningar ofta åsidosätts till förmån för ett mer flexibelt arbetssätt. Poliskulturen präglas också av traditionellt manliga jargonger och attityder, som dock (se Andersson (2003) samt Granér (2004), ovan) påvisar vissa tendenser att luckras upp till följd av en allt större deltagande av kvinnor inom polisorganisationen. Börje Ekenvall fann att poliser visade tecken på att ha blivit insocialiserade i den rådande organisationskulturen redan när de precis hade gjort klart grundutbildningen på polishögskolan⁸⁴, vilket indikerar utbildningens makt i att etablera normer och värderingar hos studenterna.

Denna bild av poliskulturen leder mig in på analysramen, där syftet är att undersöka hur denna organisationskultur förmedlas i polisstudenternas utbildningsmaterial. I kapitlet *Tillvägagångssätt* diskuterade jag begreppet aktant, vilket för min del utgörs av olika koncept i texterna (utbildningslitteraturen), vars narrativa framställning är föremål för analys. Min analysram, som presenteras nedan, utgörs av olika koncept som har operationaliserats fram ur de teoretiska företeelserna kring vissa aspekter av poliskulturen som tidigare forskning har etablerat. Vissa punkter har även hämtats från den generella forskningen inom närbyråkrati och organisationsteori. Analysramen används även som verktyg i kategoriseringen av utbildningsmaterialet. Analysramen har två delar, en som behandlar poliskulturen i allmänhet, och en som behandlar synen på kvinnor inom organisationen och andra genusrelaterade frågor.

Allmän poliskultur

Jag kommer här att presentera den delen av analysramen som rör allmänna normer för polisens beteende, både gentemot allmänheten och gentemot andra kollegor.

- Hur karaktäriseras hierarki inom litteraturen? Förespråkas en ”top-down”-modell eller en mindre lodrät maktordning?

---

⁸³ Christin Holmberg ur Agevall & Jerner (red.) (2006), s. 133-146

⁸⁴Ekenvall (2002), s. 46-50

- Hur behandlas fenomenet relativ självständighet behandlas inom utbildningslitteraturen, alltså beteenden hos poliser att aktivt kringgå rådande regler och förordningar?
- Hur ser litteraturens ställningstagande ut gentemot polisens möjlighet och rättighet att arbeta självständigt inom ramen för de lagar och förordningar som råder, d.v.s. att agera efter eget *gottfinnande*?
- Tidigare forskning har etablerat att det inom poliskulturen finns en kåranda poliser emellan som karaktäriseras av en stark lojalitetskänsla. Detta tar sig bland annat uttryck i en tystnadskod som förhindrar poliser från att ange varandra när oegentligt beteende har förekommit. Hur ställer sig utbildningslitteraturen till detta fenomen, och hur uppmanas polisstudenter förhålla sig till det?
- Poliser har uppvisat en vilja att upprätthålla ”normal anständighet” i samhället, utöver av vad lagarna föreskriver. Uttrycks eller uppmuntras detta beteende inom utbildningsmaterialet, och i så fall, hur?
- Enligt Gunilla Cedermark Hedberg finns det inom polisen två olika inställningar till polisens förhållande gentemot allmänheten: det *idealistiska* och det *praktiska* synsättet. Det förstnämnda framhåller att polisen huvuduppgift är att tjäna samhället, medan det sistnämnda framhåller den fysiska aspekten av polisarbetet, vars huvuduppgift bör vara att bekämpa antagonistiska samhällsgrupper.
  - Cedermark Hedberg fann att utbildningsmomenten oftast gav uttryck för det idealistiska synsättet, varför min hypotes är att utbildningsmaterialet kommer att göra detsamma.

Genusrelaterad poliskultur

Denna del av analysramen berör synen på kvinnor inom polisorganisationen. Denna del av analysen är av särskilt intresse för analys av utbildningsmaterialet, eftersom kvinnliga polisstudenter har en betydligt högre avhoppningsfrekvens från utbildningen än män⁸⁵, vilket tyder på problem med attityder och värderingar inom polisutbildningen som leder till att kvinnliga aspiranter missgynnas. En studie genomförd av Christin Holmberg och Åsa-Anna Johansson påvisade dessutom att det bland polisstudenter fanns värderingar som speglade traditionella könsmonster, där kvinnorna ansågs mer lämpade för dialog, och männen för våldsanvändning. Att denna föreställning visar sig så tidigt i polisernas karriär tyder på att

---

⁸⁵Cedermark Hedberg (1985), s. 13-14

aspekter i utbildningsstadiet, såsom kurslitteraturen, är intressanta att undersöka ur ett genusperspektiv.

- Hur behandlas begreppen *manligt* och *kvinnligt*, och begrepp relaterade till dem, i utbildningslitteraturen?
- Hur ser rollen på kvinnliga poliser ut i utbildningsmaterialet?
  - Betonas olikheten mellan könen, alltså synsättet att kvinnor besitter särskilda egenskaper och färdigheter som gör dem särskilt värdefulla att ha inom poliskåren, eller betraktas deras deltagande i organisationen ”endast” som en rättvisefråga?
- Finns det tendenser inom utbildningslitteraturen att behandla kvinnliga poliser som *tokens*, alltså där de på grund av deras minoritetsstatus inom polisen lyfts fram extra för att deras särart ska belysas, och på så sätt inte till fullo blir en organisk del av polisorganisationen?
- Finns det inom litteraturen en tendens att definiera ”riktigt polisarbete” som starkt förknippat med maskulinet?
- Finns det kriterier i litteraturen kring vad som kan betraktas som ”riktig polis”, och om så, är de formulerade på ett sätt som kan anses gynna män på bekostnad av kvinnor, såsom fysisk styrka och förmågan att vara rakt på sak?
  - Anses saker som kroppshydda och längd vara viktiga komponenter i att utgöra en ”riktig polis”?

Presentation av materialet

Den litteratur som ligger som grund för analysen har hämtats från samtliga fyra terminer på Linnéuniversitetets polisutbildning. Litteraturlistorna som låg till grund gällde för höstterminen 2013. De böcker, antologier och artiklar som ingår i analysen har valts ut på grund av att de i någon mån behandlar polisens organisationskultur, antingen direkt eller indirekt (till den andra kategorin räknas exempelvis litteratur som behandlar våldsanvändning, omvärldsfrågor eller polisens förhållande till brottsoffer).

Nedan följer en lista över litteraturen, med en kort sammanfattning om vilka ämnen som behandlas i de olika verken:

- Ekström von Essen, Ulla (red.) (2009). *Den goda polisen: sju essäer om reflekterad yrkeserfarenhet*.

- I denna antologi bestående av sju essäer återberättar poliser och andra anställda inom Polisen, med lång erfarenhet av yrket, om sina erfarenheter i tjänst.
- Eriksson, Ove: "Förståelseklyftan: Ur ett ledningsperspektiv" ur Ericsson, Daniel m.fl. (red.) (2007). *Tankelyft och bärkraft: strategisk utveckling inom Polisen*.
  - Denna artikel behandlar det bristande samförstånd som råder mellan chefer och andra anställda inom polisen, utifrån ledarskapets perspektiv.
- Granér, Rolf (1994). *Personalgruppens psykologi*.
  - Boken undersöker de psykologiska processer som finns inom en personalgrupp på en arbetsplats. Denna bok är inte specifikt riktad till poliser, utan till anställda i personalgrupper i allmänhet.
- Granér, Rolf (2004). *Patrullerande polisens yrkeskultur*
  - Granér genomför i denna bok en analys av polisens yrkeskultur. De ämnen som behandlas är bland annat polisens självständighet, kvinnors roll inom polisen och olika interna förhållningssätt till vad polisarbete är. Boken användes även av mig för att etablera uppsatsens analysram.
- Granér, Rolf & Knutsson, Maria (2000). *Etik i polisarbete*.
  - Boken undersöker den yrkesetik som styr polisens verksamhet, vilket sägs vara det viktigaste redskapet en polis har i sitt arbete.
- Holgersson, Stefan (2005). *Yrke: polis: motivation, yrkeskunskap och andra förutsättningar för polisarbete*.
  - Fokus för Holgerssons bok är att undersöka och analysera varför arbetsprestationen varierar i så hög grad mellan olika polismän, bl.a. vad gäller häktningsfrekvensen av misstänkta gärningsmän och våldsanvändning vid ingripande.
- Hydén, Margareta (1995). *Kvinnomisshandel inom äktenskapet, mellan det omöjliga och det möjliga*.
  - Boken behandlar problemet med kvinnomisshandel genom att utgå från både den kulturella och den individuella aspekten.
- Karlbrink, Lena (red.) (2011). *Frihet och personlig säkerhet: de medborgerliga och politiska rättigheternas tillämpning i Sverige*.
  - Boken behandlar mänskliga och politiska rättigheter i Sverige, och sätter dem i ett internationellt perspektiv.
- Lindgren, Magnus m.fl. (2001), *Brottsoffer - från teori till praktik*.

- Boken behandlar brottsoffers situation, bland annan polisens bemötande av dem. Denna del av polisarbetet har ofta varit lågt prioriterat, men det görs kontinuerliga ansträngningar att förbättra detta, bland annat genom polisutbildningar.
- Nilsson, Björn & Waldemarson, Anna-Karin (2007). *Kommunikation: samspel mellan människor*.
  - Denna bok syftar till att förmedla insikter kring hur kommunikation mellan människor (såväl verbal som icke-verbal) fungerar, och hur kommunikationsprocessen ser ut.
- Norée, Annika (2004). *Polisers rätt att skjuta*.
  - Boken utgörs till största del av en kritisk reflektion kring den rådande lagstiftningen kring polistjänstemäns rätt att använda sitt tjänstevapen, samt historiken bakom lagen.
- Norée, Annika (2008). *Polisers rätt till våld*.
  - Boken undersöker de situationer då lagstiftningen ger poliser rätt att använda våld, samt vilka konsekvenser det får om de går utanför dessa föreskrifter.
- Otterbeck, Jonas & Bevelander, Pieter (2006). *Islamofobi: en studie av begreppet, ungdomars attityder och unga muslimers utsatthet*.
  - Studien undersöker islamofobiska attityder hos unga människor i Sverige.
- Westerlund, Gösta (2001). *Straffprocessuella tvångsmedel: en studie av rättegångsbalkens 24 till 28 kapitel och annan lagstiftning*.
  - Boken är mycket teknisk till sin art och beskriver vad som står skrivet i lagstiftningen kring tvångsmedel och hur praxis på området ser ut.
- Westerlund, Gösta m.fl. (2008): *Brott och påföljder, en lärobok i straffrätt om brottsbalken*.
  - Boken utgör främst en teknisk och objektiv beskrivning av hur lagstiftningen ser ut på olika områden.
- Wikan, Unni (2009): *Om Heder*
  - Boken behandlar begreppet *heder*, och hur det används i vissa kulturer för att rättfärdiga våld, främst mot kvinnor.
- *Hedersrelaterat våld: Handbok* (2006).
  - Handboken beskriver hur rättsprocessen går till för våldsbrott med hedersmotiv.

- *Handläggning av fridskränkingsbrotten: Handbok* (2006).
  - Handboken beskriver hur rättsprocessen går till för fridskränkingsbrott mot barn och kvinnor
- *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige* (2010)
  - Rapporten undersöker förekomsten av radikal Islam med våldstendenser i Sverige.

En anmärkningsvärd sak som framgår är att tre av böckerna är författade eller delförfattade av Rolf Granér, och dessutom behandlar samtliga organisationskultur och de normer och värderingar som styr den.

Analys

Nedan följer uppsatsens analysdel. Analysen av litteraturen har organiserats utifrån tematiska indelningar som har sitt ursprung i den analysram som etableras i föregående kapitel. Eftersom analysramens frågeställningar i stor mån överlappar varandra har jag valt att kombinera vissa av dem för att etablera fyra teman efter vilka analysen kategoriseras: Perspektiv på polisarbete, Självständighet i yrkesutövandet, Synen på kvinnor, samt Polisens kåranda.

Perspektiv på polisarbete

I analysramen tog jag upp att det inom polisen finns olika perspektiv eller synsätt på hur deras arbete bör bedrivas. Där benämndes jag dem *idealistiskt* respektive *praktiskt* synsätt, men de kan även benämnas (som Rolf Granér gör) *legalistiskt* respektive *autonomt*. Dessa två perspektiv och konflikten dem emellan fann jag vara ett mycket vanligt förekommande tema i polisstudenternas utbildningslitteratur.

Stefan Holgersson tar i sin bok *Yrke: Polis* avstånd från den typ av polisiärt yrkesutövande som karaktäriseras av känslökallt bemötande gentemot allmänheten och en hård image, och framhåller de poliser som har ett vänligt och sympatiskt bemötande som förebilder.⁸⁶ Detta torde vara i linje med det *idealistiska synsättet*. En intressant aspekt är att författaren kopplar samman antitesen till detta, det *praktiska synsättet*, med en annan punkt i min analysram: vad som utgör en ”riktig polis”. De som agerar känslökallt gentemot allmänheten och anser att polismän utgör en form av soldater gentemot vissa samhällselement (alltså det praktiska

---

⁸⁶ Holgersson (2005), s. 20-22

synsättet), tenderar enligt Holgersson att ha en klar definition av vad ”riktigt polisarbete” är: att fånga skurkar. De arbetsuppgifter som de inte anser vara direkt kopplade till detta, såsom att hjälpa brottsoffer, nedprioriteras eller ignoreras helt.⁸⁷ Holgersson gör en liknande indelning som i analysramen, och förespråkar den yrkesstil som polisforskning har benämnt ”professionell”, där syftet med arbetet är att hjälpa allmänheten (inom lagens gränser), i motsats till den ”traditionella”, som präglas av ett brutalt förhållningssätt och ett ointresse att bistå med hjälp till människor på gatan.⁸⁸ Att Holgersson ställer sig genomgående kritisk till denna bild av polisarbetet kan betraktas vara positivt för aspirerande kvinnliga polisstudenter, med tanke på de värderingar om kvinnliga polisers underlägsenhet vid situationer som involverar fysisk styrka som tidigare forskning har funnit råda inom poliskulturen.

I likhet med Gunilla Cedermark Hedberg gör Holgersson en uppdelning i olika delar av polisorganisationen beroende på vilket ideologiskt ställningstagande de har på vad som utgör polisarbete. Han porträtterar en djupt splittrad organisation där föreställningen bland poliserna är att ledningen saknar kunskaper kring hur verkligheten i arbetets vardag ser ut, och en tämligen föraktfull syn från lednings sida kring gatupolisernas förmågor och intelligens. Splittringen har enligt Holgersson sin grund i bristande kommunikation. Detta får även som konsekvens att kunskap inte sprids vidare, exempelvis då gatupoliser inte vet hur ett organisatoriskt problem ska lösas, även om de är djupt kritiska till den nuvarande organisationen.⁸⁹ Denna splittring tar sig också uttryck i en organisatorisk förvirring, där ledningen inte erkänner det faktum att polisyeket till sin natur innefattar en hög grad av självständighet för de enskilda polismännen, utan agerar såsom att organisationen kan styras hierarkiskt genom kontroldokument o dyl.⁹⁰ Holgersson berör också konflikten mellan polisväsendet och den rådande lagstiftningen; han förmedlar uppfattningen bland många poliser han talat med att lagarna är för oklara och otillräckliga för att polisen ska kunna genomföra sina uppgifter på ett effektivt och rättsäkert sätt.⁹¹

I samband med diskussionen kring polismännens missnöje med verksamheten rapporterar Holgersson också en uppfattad diskrepans mellan rikets lagstiftning och s.k. sunt förnuft. Specifikt fann poliserna det stötande att olika sexualbrottslingar hade friats i domstol, trots att

---

⁸⁷ Holgersson (2005), s. 22-23

⁸⁸ Holgersson (2005), s. 271-273

⁸⁹ Holgersson (2005), s. 159-165

⁹⁰ Holgersson (2005), s. 170-172

⁹¹ Holgersson (2005), s. 199-200

deras (och samhällets) sunda förnuft talade för att de borde fällas.⁹² Detta torde närmast vara i linje med det som i min analysram kallas för *anständigt beteende*, viljan att upprätthålla en moral i samhället som inte nödvändigtvis täcks av lagstiftning eller andra samhällsåtgärder. Samma sak kan sägas vara fallet för polisens inställning till brottsoffer, där Holgersson rapporterar kring en frustration att brottsoffer inte anses få samma empati och skydd från allmänheten respektive samhället som brottslingarna får (där exempelvis deras svåra barndom används som ursäkt för deras kriminella förehavanden).⁹³

En intressant sak att ta upp är att polisstudenterna ombeds att särskilt läsa kapitel 7 i boken *Yrke: Polis*, som enbart handlar om de problem som poliser upplever att det finns med organisationen. Holgersson rapporterar bland annat om motsättningar mellan gatupoliser och ledningen, hur fokus på statistiskt mätbara resultat resulterade i svårigheter att genomföra kvalitativt arbete och hur otydlig lagstiftningen är. Genom att studenterna blir ombedda att lära sig om detta kan splittringen inom polisen insocialiseras hos dem, då de troligtvis identifierar sig med gatupoliserna och därigenom blir inlärd att deras yrkesgrupp har en pågående konflikt med de andra aktörerna inom polisen och rättsväsendet i stort.

I boken *Kommunikation* uppmanar författarna sina läsare att visa ett hänsynstagande till de kommunikationsskillnader som föreligger när de interagerar med människor från andra kulturer, något som Nilsson menar ibland kan vara problematiskt, då vi ofta utgår ifrån att den egna kulturen är den ”bästa” och ”sannaste”.⁹⁴ Dessa åsiktsmönster torde ligga i linje med det *idealistiska* synsättet, då de fungerar till att upprätta samförstånd och tolerans mellan olika grupper; i tvär motsats till det konfliktinriktade *praktiska* synsättet.

En intressant aspekt som framkommer i en av essäerna i *Den goda polisen* är att poliskvinnan som skrivit den genomgående misstänkliggör personerna hon stöter på basis av deras utseende. Vid ett tillfälle känner hon ingen anledning till oro eftersom mannen i fråga ser ”proper och trevlig ut”; det är först då han börjar insistera på att polismännen bör avlägsna sig som hon börjar ana att något inte står rätt till. Vid ett annat fall blir hon direkt misstänksam ut eftersom mannen i fråga ”ger ett osympatiskt första intryck”.⁹⁵ En annan författare i boken påpekar också att stereotyper är ett vanligt förekommande mentalt verktyg bland poliser.⁹⁶ I teorikapitlet ovan återgav jag hur Nigel Fielding hade problematiserat fenomenet med

---

⁹² Holgersson (2005), s. 215-216

⁹³ Holgersson (2005), s. 217-218

⁹⁴ Nilsson & Waldemarson (2007), s. 122-124

⁹⁵ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 13-16

⁹⁶ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 75

polisens godtyckliga beteende. Poliser har en tendens att skapa symboliska stereotyper för att snabbt kunna identifiera potentiella brottslingar. Poliskvinnan ovan syntes ha använt sig av denna metod för att raskt bedöma situationen och om mannen i fråga utgjorde ett faromoment. Detta förfaringssätt kan förvisso hjälpa poliser att snabbt få grepp om en situation, men problemen som kan uppstå till följd av detta är flertaliga. Dels kan det leda till, som Fielding påpekar, att polisen kan komma att basera sina stereotyper utifrån etniska mönster. Dels kan det, och här vill jag koppla an till det som beskrivs som det *praktiska synsättet*, leda till att polisen i stor utsträckning lär sig att efter utseende och första intryck identifiera ”buset” som en antagonistisk grupp, skild från resten av samhället. Detta antagande stärks av att en författare i antologin anger att de flesta polisers drivkraft i arbetet är att ”rädda de goda från de onda.”⁹⁷

Rolf Granér diskuterar ingående den utbredda konflikten inom polisorganisationen mellan det legalistiska respektive autonoma perspektivet. Denna uppdelning är i stort sätt motsvarande det som i analysramen kallades för idealistiska respektive praktiska synsättet, med skillnaden att det legalistiska i motsats till det legalistiska i stor utsträckning lyfter fram texterna (policymål, styrdokument etc.) som de viktigaste instrumenten i hur polisarbetet ska bedrivas, på bekostnad av polismännens självständiga tolkningsmöjligheter. Författaren ställer sig inte helt kritisk eller helt positiv till något av perspektiven, utan menar exempelvis att beteendet att poliser generaliserar människors egenskaper för att snabbt kunna identifiera misstänkta brottslingar är en omedveten följd av erfarenheter från vardagsarbetet. Granér förmedlar många polisers åsikter att de som allena förespråkar det legalistiska perspektivet är för teoretiska inriktade, som inte känner till hur förhållandena ser ut på gatan.⁹⁸

Ett annat verk som berör meningsskiljaktigheterna mellan de olika delarna av polisorganisationen är *Förståelseklyftan: Ur ett ledningsperspektiv* av Ove Eriksson (ur boken *Tankelyft och bärkraft*). I detta kapitel redogör Eriksson för den s.k. förståelseklyftan; den splittring som finns mellan polisledningen och de anställda, bland annat gällande om hur verksamheten ska utformas. Då författaren anser att det mesta av den tidigare forskningen på detta område har utgått från de anställda, ämnar han undersöka problemet från ledningens perspektiv. Han genomförde en observationsstudie av ledningsgruppen på en polismyndighet och fann att de anser att en hierarkisk maktordning och en verksamhet som styrs av policydokument och direktiv är den föredragna organisationsmodellen för polisen. De anser

---

⁹⁷ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 25

⁹⁸ Granér (2004), s. 141-145

förvisso att de anställda ska kunna hjälpa till att utveckla verksamheten, men anser att dagens poliser har fått för fria tyglar att syssla med vad de vill. Polisens strategier och mål ska främst förmedlas till de anställda via dokument⁹⁹ (något som Gunnar Ekman fann vara ineffektivt i jämförelse med dialog, se teorikapitlet).

Denna inställning hos ledarskapet med fokus på hierarki och målstyrning krockar enligt Eriksson frekvent med de anställdas inställning, som inte anser att exempelvis styrdokument är bindande och som anser sig ha friheten att själv göra prioriteringar i sin arbetsinsats (här använder sig Eriksson av Granérs indelning i legalistiskt respektive autonomt förhållningssätt). Eriksson är av åsikten att det är den detaljerade policystyrningens fel att poliserna känner sig dåligt behandlade och alienerade från ledningen. För att bekämpa denna klyfta förespråkar Eriksson dels större dialog och inbjudan till medbestämmande mellan ledningen och de anställda, men också att polisorganisationen bör stäva efter att utveckla breda visioner och idéer varefter verksamheten drivs, istället för detaljerade måluppsättningar och sifferstyrning från politiskt håll (som innebär att alla resultat ska kunna kvantifieras och presenteras vid regelbundna möten). På så sätt tillåts en större självständighet för de olika polisenheterna, och också för polismännen själva, med förhoppningen att deras trivsel i arbetet och deras tilltro till ledarskapet ökar. Eriksson anser också att de anställda bör arbeta med att öka sin förståelse för vilka villkor som gäller inom polisen, så att de får bättre klarhet kring varför organisationen fungerar som den gör.¹⁰⁰

Samhällstjänande roll

En central ståndpunkt i det idealistiska förhållningssättet är polisens samhällstjänande sociala ansvar. Denna aspekt av polisarbetet är något som reflekteras i utbildningslitteraturen, där flertalet böcker behandlar olika situationer där polismännens sociala roll kommer i förgrunden.

Ett exempel är *Brottsoffer* av Magnus Lindgren m.fl. Boken ger uttryck för vad Gunilla Cedermark Hedberg kallar för det idealistiska synsättet, där polismännens samhällstjänande roll betonas. Författarna intar en reflektiv hållning gentemot polisens bemötande av brottsoffer, och kommenterar att polisen historiskt varit dåliga med att uppmärksamma denna del av polisarbetet. Det kommenteras dock på det kontinuerliga arbetet mellan med denna fråga i polisutbildningar m.m. Författarna poängterar genomgående att det som för den

---

⁹⁹ Ove Eriksson ur Ericsson m.fl. (red.) (2007), s. 315-327

¹⁰⁰ Ove Eriksson ur Ericsson m.fl. (red.) (2007), s. 327-335

enskilda polisen kan anses vara en rutinmässig arbetsuppgift för brottsoffret kan utgöra en synnerligen traumatisk och skakande upplevelse i deras liv. Om brottsoffrets möte med polisen upplevs som negativt kan det i sin tur påverka allmänhetens syn på polisen och rättsväsendet som helhet. Författarna uppmanar polistjänstemän att arbeta mer med att informera brottsoffren kring hur brottsutredningen går och vilken hjälp som finns att bistå, men kommenterar samtidigt att många poliser aktivt väljer att undvika interaktion med brottsoffer för att inte förvärra stressen och den emotionella bördan som polisyrket för med sig.¹⁰¹

Boken *Frihet och personlig säkerhet* behandlar mänskliga och politiska rättigheter i Sverige, och sätter dem i ett internationellt perspektiv, bland annat genom att diskutera de internationella avtal som Sverige har förbundit sig till. Den går successivt igenom de internationella och nationella lagtexter på vilka de medborgerliga rättigheterna är baserade.¹⁰² I sammanhanget som utbildningslitteratur för poliser torde denna bok fungera till att bredda kunskaperna kring lagarnas ursprung och sätta dem i kontext, får att vidga förståelsen kring vilket syfte de tjänar i att upprätthålla rättstaten. Eftersom fokus för boken är den svenska befolkningens rättigheter gentemot statligt övergrepp (där polisen kan agera som aktör), torde den ligga i linje med vad som Gunilla Cedermark Hedberg kallar för det *idealistiska synsättet*, där polisens samhällstjänande roll står i fokus.

Två texter i utbildningslitteraturen berör problematiska fenomen och företeelser inom det svenska samhället kopplade till radikal islam och den fientliga attityd som svenska muslimer stöter på i samhället. Inom den sistnämnda kategorin platsar studien *Islamofobi* in. Studien, publicerad av Forum för levande historia, ämnar granska begreppet *islamofobi* ur en historisk kontext, samt redovisa ungas inställning till och attityder kring islam och muslimer. Författarna utgår från ett historiskt perspektiv och kartlägger de underliggande processerna bakom islamofobins uppkomst. En utförlig definitionsgenomgång av begreppet inkluderas också, där inte endast rent rasistiska åsikter inkluderas i begreppet, utan även tendenser att nedvärdera och svartmåla muslimsk kultur räknas som islamofobi. Rörande unga svenskars inställning till muslimer fann författarna att cirka två tredjedelar av dem hade en tolerant inställning, något lägre än för attityden till judar och homosexuella; graden av tolerans fanns vara oberoende av de svarandes ålder.¹⁰³ Denna bok kan bidra till att polisstudenterna genom

---

¹⁰¹ Lindgren m.fl. (2001), s. 143-162

¹⁰² Karlbrink (red.) (2011)

¹⁰³ Otterbeck & Bevelander (2006)

en kritisk reflektion av sina värderingar kan finna problematiska värderingar hos dem själva som de kanske inte tidigare hade identifierat som fördomsfulla, och även belysa att islamofobi är ett reellt problem i samhället som de i sin samhällstjänande roll bör ta på allvar.

En text som också berör islam i Sverige, men ur en helt annan synvinkel, är SÄPO:s rapport *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*. De undersöker förekomsten av radikal islamism och orsakerna till att den uppkommit. Deras slutsatser var att trots att det finns en förekomst av denna typ av våldsideologi bland vissa grupper av svenska muslimer, så är omfattningen mycket begränsad, och det finns heller inga belägg för att radikalismen ökar.¹⁰⁴ Denna text kan fungera till att motverka tendenserna bland vissa poliser att använda sig av rasistiska stereotyper i sitt vardagsarbete, genom att få dem att inse felaktigheten i sina fördomar om muslimer.

Polisens breda samhällsansvar berörs även i de mer tekniskt juridiska kursböckerna. Exempelvis påpekar Gösta Westerlund m.fl. i *Brott & Påföljder* att polismän har skyldigheter att ingripa om de bl.a. bevittnar olaglig diskriminering, även om de vid tillfället inte är i tjänst.¹⁰⁵ Detta cementerar att poliser, till skillnad från de flesta andra yrkesroller, aldrig kan komma ifrån de skyldigheter som deras arbete medför.

Vålds användning

I de två böckerna skrivna av Annika Norée, som mer praktiskt beskriver polisens tillvägagångssätt i förhållande till vålds- och vapen användning, träder en något annorlunda bild av polisens yrkesroll fram.

Norée identifierar polisens vålds användning som den ”praktiskt mest betydelsefulla av de befogenheter som tillkommer polisen”. Hon kommenterar också att våldet är en mycket vanligt förekommande del av polisens vardag på grund av det motstånd som de ofta möter i sitt yrkesutövande.¹⁰⁶ Dessa uttalanden går tvärt emot vad annan utbildningslitteratur säger, när den betonar polisens sociala roll. Författaren uppmanar emellertid polistjänstemännen att aldrig gå utanför lagens ramar vid vålds användning, särskilt med tanke på att den personliga integriteten (mot vilken våldet är ett intrång) är en mänsklig rättighet.¹⁰⁷

---

¹⁰⁴ *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige* (2010), s. 9-15

¹⁰⁵ Westerlund m.fl. (2008), s. 341

¹⁰⁶ Norée (2008), s. 14

¹⁰⁷ Norée (2008), s. 20

Annika Norée uttrycker genomgående att polisiära skjutningar med tjänstevapen endast är en sista utväg, och att dialog alltid är att föredra om det är möjligt, vilket torde reflektera att hon lutar åt det med idealistiska förhållningssätten gentemot polisarbete.¹⁰⁸ Ett genomgående tema i boken är dock att hon försvarar polismännens rätt till vapen användning även i lagmässigt tveksamma belägenheter, särskilt med tanke på att den situation som de befinner sig i kan leda till att de uppfattar stämningen som mer hotfull än vad den verkligen är. Norée förespråkar även lindrigare arbetsrättsliga påföljder om de funnits vara skyldiga till oegentligheter, exempelvis omplacering inom polisorganisationen snarare än avsked.¹⁰⁹ Detta kan tolkas som mer i linje med det praktiska förhållningssättet, där fokus i polisarbetet ligger på våldsanvändning och bekämpning av antagonistiska grupperingar. Denna tolkning förstärks av författarens ställningstagande kring skotten i samband med EU-toppmötet i Göteborg 2001, där on otvetydigt försvarade polisens våldsanvändning.¹¹⁰

En annan bok som har sin utgångspunkt i polisens praktiska förutsättningar är antologin *Den goda polisen*. När det gäller våldsanvändning ger boken ett splittrat intryck. Det finns förvisso ingen av de sju författarna som glorifierar våldet, men två olika författare rapporterar att de kände spänning och njutning av tanken att få delta i en polisjakt och personligen få gripa de misstänkta¹¹¹, medan en annan resolut motsätter sig ett konfrontativt och aggressivt förhållningssätt¹¹².

Självständighet i yrkesutövandet

En mycket vanligt förekommande sak som förekommer i utbildningsmaterialet är polistjänstemännens möjlighet att agera självständigt. Detta fenomen kommer upp i princip i varje bok eller artikel som behandlar ämnet, och kan därmed sägas vara en integrerad del av polisrollen. För att återkoppla till diskussionen om närbyråkrati som fördes i teorikapitlet, verkar det som att polismän nästan är så långt ifrån Weber regelstyrda idealbyråkrat det går att komma i den svenska administrationen.

Fokus för Holgerssons bok, *Yrke: Polis* är att undersöka och analysera varför arbetsprestationen varierar i så hög grad mellan olika polistjänstemän. Variationen tar sig uttryck i många olika aspekter av polisarbetet, bland annat gällande bemötande av brottsoffer, attityd till allmänheten, häktningsfrekvensen av misstänkta gärningsmän och våldsanvändning

---

¹⁰⁸ Norée (2004), s. 49, 55

¹⁰⁹ Norée (2004), s. 83

¹¹⁰ Norée (2004), s. 77

¹¹¹ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 42-43, 97

¹¹² Ekström von Essen (red.) (2009), s. 77

vid ingripande.¹¹³ Ett genomgående tema hos olika polismyndigheter är att det endast är ett fåtal individer som tar egna initiativ till ingripanden, medan den största andelen endast agerar efter uppgifter som de blivit tilldelade av befäl eller länskommunikationscentralen; även de uppgifter som blivit tilldelade utförs med mycket varierande engagemang beroende på vilken polis det handlar om.¹¹⁴ Förutom rent statistiska skillnader i arbetsutövandet anade Holgersson också en skillnad i arbetsmetoder mellan olika poliser. Medan vissa polismän ägnar sig på probleminriktat (brottsförebyggande) polisarbete, sysslar merparten av dem endast med händelsestyrt. Detta innebär att en majoritet av poliserna, antingen p.g.a. tidsbrist eller ointresse, inte aktivt jobbar för att förebygga brott i sina distrikt.¹¹⁵

Problematiken som Holgersson belyser är i linje med vad tidigare forskning etablerat vad gäller polisens möjlighet att agera självständigt inom ramen för de lagar och regler som finns, s.k. *gottfinnande*. I detta fall porträtteras denna självständighet som att den leder till djupt skev arbetsbelastning mellan olika polisenheter, och mellan enskilda poliser, och en risk att vissa poliser kan komma undan att utföra sina arbetsuppgifter genom att andra poliser jobbar hårdare.¹¹⁶ En annan form av självständighet är möjligheten att vara frispråkig inom polisorganisationen rörande klagomål på det rådande läget och förslag till förbättringar. Holgersson betonar att många poliser förvisso känner att ledningen inte lyssnar på och tar till sig kritik och förslag, men att dessa synpunkter i många fall är dåligt formulerade och okonstruktiva, så att ledningen inte kan ta till vara på dem. Det är också vanligt förekommande att de oresonliga personerna är de som framför kritiken, varför annars bra idéer förbises av ledningen. Författaren fann dock också exempel på hur de som motsätter sig den rådande ordningen genom goda och konstruktiva argument förhindrades avancemang inom organisationen.¹¹⁷ Detta kan anses påvisa att det inom polisen finns ett motstånd mot en hierarkisk maktordning inom organisationen.

I antologi *Den goda polisen*, bestående av sju essäer, återberättar poliser med lång erfarenhet av yrket om sina erfarenheter i tjänst. Syftet är att poliser i utbildningsfasen eller i tidigt stadium av karriären ska kunna ta del av dessa erfarenheter och använda dem som hjälpverktyg i sett eget yrkesutövande. Antologin berör redan i sin syfteformulering polismännens möjlighet att agera självständigt inom lagens ramar, särskilt vad gäller mötet

---

¹¹³ Holgersson (2005), s. 2-7, 20

¹¹⁴ Holgersson (2005), s. 14-17

¹¹⁵ Holgersson (2005), s. 24-25

¹¹⁶ Holgersson (2005), s. 14-16

¹¹⁷ Holgersson (2005), s. 164-169

med personer från allmänheten. Just denna självständighet och det ansvar som följer med är antologins fokus, och refereras till genomgående av de olika essäförfattarna. Vikten att reflektera över sina handlingar är ett annat frekvent förekommande tema.¹¹⁸ Det kan tilläggas att det var just den här typen av återkoppling mellan erfarna poliser och polisutbildningen som Gunilla Cedermark Hedberg efterfrågade som en metod att minska åsiktssplittringen inom polisorganisationen.¹¹⁹

Denna självständighet kompletteras hos en av essäförfattarna av en vilja att gå ”utanför plikten” i sitt yrkesutövande för att utföra sitt uppdrag.¹²⁰ Detta utvecklas i en annan essä till att polis arbete bör präglas av medmänsklighet och empati, särskilt i känsliga situationer, och att regler och befallningar i vissa fall kan kringgås, alltså en vilja att förmedla ”normal anständighet” genom sitt arbete.¹²¹

I likhet med Gunnar Ekmans slutsatser kring texternas och ledningsbefälens underordnande betydelse till normer i polisens yrkesutövande, förmedlar *Den goda polisen* idén att inläringen av lagtexter och instruktionsböcker (exempelvis rörande korrekt vapenhantering) förvisso är viktig, så är det endast erfarenhet som kan lära poliser hur ska bemästra sin svåra arbetssituation på ett bra sätt. Denna erfarenhet skapas inte endast genom en långvarig tjänstgöring, utan polismän måste inta ett kritiskt förhållningssätt till sitt agerande för att kunna förbättras.¹²² Som en essäförfattare skriver i ett senare skede i boken ”Vi har med människor att göra och de agerar inte utifrån en bestämd mall.”¹²³

Boken *Etik i polisarbete*, skriven av Rolf Granér och Maria Knutsson, undersöker den yrkesetik som styr polisens arbete. I likhet med annan utbildningslitteratur ovan framhåller boken den självständighet som polisens har i sitt yrkesutövande. Boken framhåller att det är polismännens egen etik och värderingar som är det viktigaste redskapet i arbetet, och som avgör bedömningen av vilka brott som de väljer att fokusera på och ta vidare till lagföring. Själsliga konflikter och samvetsqual kan också uppstå när polismän tvingas upprätthålla lagar som de personligen inte upplever är rätta. Av denna anledning är det viktigt att polismännen kritiskt reflekterar över vilka värderingar det är som styr deras arbete och eventuellt sträva efter att förändra dem om de inte kan underordnas polisorganisationens övergripande syfte

---

¹¹⁸ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 8-9

¹¹⁹ Cedermark Hedberg (1985), s. 215-223

¹²⁰ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 22

¹²¹ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 37-38

¹²² Ekström von Essen (red.) (2009), s. 9-10

¹²³ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 20

och mål. Ett bra etiskt förhållningssätt kan också leda till att poliser väljer det mest moraliska alternativet (som exempelvis tar hänsyn till människors integritet), även när andra alternativ också var regelmässigt korrekta.¹²⁴ Författarna uppmanar även poliser att inte lyda order om de bryter mot rådande rättsprinciper¹²⁵, vilket förstärker känslan av splittring mellan de olika delarna av polisorganisationen.

Författarna behandlar också överträdelser, alltså när polisen aktivt bryter mot rådande lagar och värderingar utefter sina egna värderingar, på ett ursäktande sätt. Medan överträdelser som motiveras av personlig vinning förkastas, ställer sig Granér och Knutsson sig mer sympatiska till de fall när polismannens moraliska övertygelse är i strid med lagstiftningen. De lämnar dock inga direkta anvisningar om och när detta är ett lämpligt beteende, utan uttrycker snarare en generell förståelse för det.¹²⁶

Boken tar även upp följderna av denna självständighet. Trots officiella deklARATIONER är det enligt författarna omöjligt för poliser att agera som att alla människor har lika rättigheter. Detta är enligt dem en naturlig del av att människan är en känslostyrd varelse och får som följd att människors rättigheter till en större grad tillvaratas om poliserna gillar personerna i fråga, och dessutom att människor på en högre position i samhället får ett mer respektfullt bemötande.¹²⁷ I linje med Nigel Fieldings påståenden tar Granér och Knutsson också upp de negativa sidorna av detta känslomässiga engagemang, som exempelvis tar sig uttryck i att poliser ser sin yrkesgrupp som alltigenom goda, som bekämpar samhällets onda element, men det är även vanligt förekommande med rent rasistiska stereotyper, såsom att automatiskt kategorisera utomnordiska invandrare som kriminella. Författarna förklarar detta delvis genom att poliser tenderar att endast interagera med de värsta, mest våldsamma, elementen i samhället, vilket föranleder en mer pessimistisk världsbild och människosyn.¹²⁸

En annan bok som lyfter fram konflikten mellan de olika delarna av rättsväsendet är *Patrullerande polisens yrkeskultur*. I samband med diskussionen kring polisens förhållande till lagstiftningen påpekar författaren, Rolf Granér, att i princip samtliga poliser som han har talat med är av åsikten att polisarbetet skall regleras i lag, men att denna uppfattning inte var helt okomplicerad. Det fanns exempelvis uppfattningar att "buset" hade diskvalificerat sig från lagskydd mot rättsövergrepp. På det stora hela så ställer sig Granér dock sympatisk till

---

¹²⁴ Granér & Knutsson (2000), s. 7, 19-29

¹²⁵ Granér & Knutsson (2000), s. 41

¹²⁶ Granér & Knutsson (2000), s. 14, 39-42

¹²⁷ Granér & Knutsson (2000), s. 46-48

¹²⁸ Granér & Knutsson (2000), s. 50-54

polismännens möjlighet att använda sitt eget omdöme för att fastställa vilka metod som används i polisarbetet. Han poängterar att denna självständighet i Sverige i princip aldrig leder till ett stort missbruk i form av grov misshandel eller mutbrott, och att de överträdelser som görs ”skulle kunna passera obemärkt i en allmän rättsuppfattning”.¹²⁹

Självständighet i våldsanvändningen

Annika Norée uttrycker i *Polisers rätt att skjuta* kritik gentemot lagstiftningen kring vapen användning, och menar att lagen inte är tillräckligt specifik kring hur bedömningen ska vara när det gäller otillåten användning av tjänstevapen. De personliga egenskaperna hos den misstänkte polistjänstemannen, såsom erfarenhet och benägenhet till stress, är av relevans för bedömningen, men Norée önskar att detta hade varit mer explicit uttryckt i lagtexterna. Hon lyfter fram att de vaga formuleringarna på detta område har lett till motsägelsefulla domstolsbeslut i olika instanser av rättsväsendet. De specifika föreskrifter som finns för vapen användning anser hon också vara för vaga.¹³⁰ Detta resonemang belyser konflikten mellan olika delar av rättsväsendet, specifikt mellan polisen och domstolarna.

Att Norée förespråkar en tydligare lagstiftning för polisens rätt till vålds- och vapen användning torde vara en ståndpunkt som utgör ett motstånd mot polismännens självständighet. Hon ställer sig emellertid på flertalet ställen på polismännens sida när hon referera till tidigare domar som gällt fall när poliser misstänks för att olovligen ha avlossat sina vapen. Hon menar att de särskilda omständigheterna som rådde för poliserna, såsom stress och osäkerhet, ska åberopas till polismännens försvar. Författaren menar att det faktum att polisens subjektiva uppfattning av situationen som farlig och hotfull skiljer sig från det som faktiskt hände borde tas i större beaktande av domstolsväsendet.¹³¹ Hon betonar också osäkerheten som råder i polisarbetet, bland annat att det kan vara avgöra vilket brott den aktuella personen är misstänkt för. Exempelvis kan det vara svårt att särskilja mellan grov stöld och rån; det är bara i det senare fallet som polisen får lov att skjuta. I ljuset av denna otydlighet betonar författaren att det i slutändan är upp till poliserna själva att avgöra både om vapnet bör beredas för användning och om det bör användas, men att återhållsamhet skall vara ledstjärnan.¹³²

---

¹²⁹ Granér (2004), s. 149-153

¹³⁰ Norée (2004), s. 39-53

¹³¹ Norée (2004), s. 55, 62, 73-74

¹³² Norée (2004), s. 43-53, 60

Norée framhåller också arbetsgivaren (Polisen) som medskyldig när vissa tjänstefel begåtts, exempelvis vådaskott, och hänvisar till deras utbildningsskyldighet kring den korrekta hanteringen av tjänstevapen, och förstärker således hennes försvar för den enskilda polistjänstemannen.¹³³

Resonemanget som Norée för belyser på ett bra sätt det som tidigare forskning hänvisat till: polisens vardag karaktäriseras av osäkerhet och stress, och således är det svårt eller rent omöjligt för lagstiftningen att specificera ett konkret förhållningssätt som polistjänstemännen skall hålla sig till. Även den lagstiftning och de rekommendationer som finns på området kritiseras dock, och det impliceras att de ansvariga har dålig kunskap kring hur polismännens vardag ser ut, och vad som krävs för att lösa en situation på bästa sätt.¹³⁴ Dessa åsiktsmönster är i linje med det som Granér (2004), Holgersson (2005) och Eriksson (2007) förmedlade i sina texter (som redogjordes för tidigare i avsnittet) om känslan bland poliser att ledningen inte förstår sig på deras situation. Det är anmärkningsvärt att det hos Norée saknas en diskussion kring poliser som är oärliga kring sin vapen användning i domstol för att undvika straff. Problematiken kring detta torde förvärras av det faktum att det syntes finnas en väl etablerad tystnads kod poliser emellan som försvårar för kollegor till den anklagade att vittna om de oegentligheter som försiggick.

I sin andra bok, *Polisers rätt till våld*, lyfter Norée fram tanken att polisen får använda sitt sunda förnuft i sitt förhållningssätt till våldsanvändning.¹³⁵ Vid utredningar är också polismannens egna upplevelser av situationen den viktigaste delen av bedömningsgrunden för huruvida han eller hon har brutit mot lagen.¹³⁶ Detta resonemang stärker tanken att polisarbete i många fall måste baseras på polisens *gottfinnande* i hur de ska förhålla sig till olika situationer.

Texten förmedlar en viss kritik från författarens sida kring den osäkerhet om vad lagtexterna säger om polisens rätt och möjlighet till våldsutövande, bland annat definitionerna av polisingripande och befallningsrätt. Detta förstärker intrycket av polisens möjligheter till självständighet i sitt utövande, då de ofta själva måste definiera vad som deras rättigheter och skyldigheter är i olika situationer utifrån egna värderingar och föreställningar, på grund av

---

¹³³ Norée (2004), s. 66

¹³⁴ Norée (2004), s. 43-53, 60-61

¹³⁵ Norée (2008), s. 18

¹³⁶ Norée (2008), s. 53

den tidspress och stress som ofta råder vid ingripandet.¹³⁷ Precis som var fallet med vapenanvändning förespråkar Norée klarare lagstiftning och rekommendationer för att hjälpa till att guida polismännen.¹³⁸

Norée förespråkar i boken att polistjänstemän har rätt att bryta mot polisledningens order i de situationer där de anser att ordern i sig bryter mot rådande regler, i likhet med vad Rolf Granér och Maria Knutsson sade i *Etik i polisarbete*. Således kan uppenbarligen oförvarligt våld inte ursäktas genom att hänvisa till att poliserna i fråga endast lydde order; det kan dock agera som en förmildrande omständighet. Vissa speciella situationer förekommer dock ibland där polismän frias trots att det våldet de utövade var uppenbart oförsvarligt; när det förelåg ett missbruk av maktposition (exempelvis att polisförmannen hotade med avsked om in våldet utfördes).¹³⁹ Precis som var fallet med användandet av tjänstevapen ställer alltså Norée i mångt och mycket sig till försvar för de enskilda polisernas rättigheter i förhållande till befälet.

Även vad gäller excess, alltså att gränsen för tillåtet våld har överskridits, tar författaren i stort sett polisernas sida. Förvisso kan poliser antas ha en större förmåga att behärska sig än andra människor, men de kan ändå agera spontant eller panikartat i en trängd och stressig situation. Norée menar att obefogat hårt våld i dessa fall bör ursäktas, särskilt om polisen i fråga är oerfaren.¹⁴⁰ Empatin för den enskilda polisen som författaren uttrycker i boken sträcker sig även till dem som i domstol dömts för brott i tjänsten; hon betonar den psykiska påfrestningen som polisen känner av att själv ha blivit måltavla för den juridiska process som han eller hon tidigare hjälpt till att upprätthålla.¹⁴¹

Hierarki

En essäeförfattare i *Den goda polisen* ställer sig delvis kritisk till den hierarkiska maktordningen inom polisen.¹⁴² Även ”senioritetsordningen” som Susanne Andersson diskuterade märks genomgående i boken, då äldre poliser ofta automatiskt får en ansvarsroll, och många yngre poliser antar att de äldre har mer kompetens (och därmed befogenhet) att

---

¹³⁷ Norée (2008), s. 26-27, 35

¹³⁸ Norée (2008), s. 35

¹³⁹ Norée (2008), s. 143-145

¹⁴⁰ Norée (2008), s. 154-156

¹⁴¹ Norée (2008), s. 168

¹⁴² Ekström von Essen (red.) (2009), s. 57

fälla avgöranden.¹⁴³ En polis rapporterar att han underlät att kritisera en kollegas beteende eftersom denne var äldre och hade mer erfarenhet.¹⁴⁴

Rolf Granér och Maria Knutsson framhåller i sin bok avståndet mellan polismän och ledningen. De presenterar idén att polisens lojalitet inte är gentemot arbetsgivaren, utan gentemot samhället i stort, vilkas värderingar skall försvaras. Den lodräta makthierarkin kan således sägas bli motargumenterad av författarna.¹⁴⁵

Synen på kvinnor

I följande avsnitt kommer en analys som följer den genusrelaterade delen av analysramen, och som bland annat berör hur maskulinitet och femininitet och kvinnliga poliser behandlas i litteraturen.

För att återvända till Stefan Holgerssons bok *Yrke: Polis*, är det i mitt tycke anmärkningsvärt att det i en bok som behandlar polisens yrkesroll ägnas ytterst lite utrymme åt att ta upp kvinnliga poliser situation i en mansdominerad organisation. Det lilla som sägs fungerar dock uppmuntrande för kvinnliga poliser. Holgersson skriver att en majoritet av poliser önskar ha en fysiskt stark människa med sig när bråkiga och potentiellt våldsamma situationer uppstår, men skriver att kvinnliga poliser kan fungera lika bra i den rollen som män, särskilt då de har erfarenhet av att vara fysiskt underlägsna i konfrontativa situationer. Deras utgångsläge förbättras ytterligare av att de, enligt Holgersson, tenderar att bli åtlydda av allmänheten (särskilt män) i högre grad än manliga poliser, eftersom manliga bråkstakar i lägre utsträckning känner att sin manlighet är hotad än de gör när de blir konfronterade av en manlig polis.¹⁴⁶ Här går det att koppla an till det som i genusvetenskaplig forskning diskuteras kring kvinnors roll i en organisation. Trots att texten agerar uppmuntrande gentemot kvinnligt deltagande, lyfter den ändå fram kvinnor särart; särskilda egenskaper som de innehar vilka belyser kontrasten till sina manliga motsvarigheter. I detta fall rör det sig om deras förmåga att fungera som en lugnande faktor i en potentiellt farlig situation eftersom männen inte känner sig hotade eller provocerade av dem.

I ett skede i boken *Den goda polisen* beskriver essäeförfattaren de problem som två kvinnliga poliser upplevde under genomförandet av ett uppdrag till följd av deras fysiska underlägsenhet i förhållande till den misstänka mannen: ”Vi resonerar om vår önskan att

---

¹⁴³ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 39, 57

¹⁴⁴ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 79

¹⁴⁵ Granér & Knutsson (2000), s. 28

¹⁴⁶ Holgersson (2005), s. 279-281

ibland vara några decimeter längre och ett antal muskelkilon tyngre”.¹⁴⁷ Författaren reflekterar senare över att deras oförmåga att lösa ett uppdrag rörande misstänkt kvinnomisshandel kan ha sin grund just i att båda polistjänstemännen var kvinnor. Mannen som de befarade hade misshandlat sin fru, respekterade inte dem och mannens fru kände sig heller inte trygg att öppna upp sig inför dem, eftersom hon alltjämt fruktade mannens hämnd trots polisernas närvaro.¹⁴⁸ Detta resonemang för oss in på Cecilia Åses diskussioner, att längd och kroppshydda definieras som viktiga egenskaper i vad som utgör en ”riktig polis”; de är nödvändiga instrument i yrkesutövandet.

Om boken *Den goda polisen* som helhet granskas framkommer det att det är totalt sju författare som bidrar med kapitel i boken, tre kvinnor och fyra män. Fyra av författarna delger erfarenheter som har med våldsanvändning att göra. Av de sju totalt tar två stycken upp könsaspekten, en man och en kvinna. Den kvinnliga författarens berättelse har återgivits ovan. Den manliga polisen nämnde att den spänning som han hände inför en polisjakt och eventuell konfrontation till viss del kunde förklaras av att han var en *ung man*,¹⁴⁹ men av de fyra som behandlar våld i sina essäer är det endast den kvinnliga som tar upp de skilda upplevelserna och förutsättningarna för det som män och kvinnor har.

Jag vill här koppla an till de tidigare studierna av kurslitteratur som genomförts för Förvaltningshögskolan i Göteborg. En aspekt av deras studie var att undersöka om det var män eller kvinnor som författade böcker som behandlade jämställdhet och andra könsmissiga frågor, och fann att det i princip uteslutande var kvinnor som hade skrivit dem. Jag anser att det skulle ha varit nyttigt att även männen i sina redogörelser kring våld i denna bok hade reflekterat över kön. Hade deras situation varit annorlunda om de varit kvinnor? Spelade deras kön någon roll i hur bemötandet med misstänkta fortled? Att det endast var en kvinnlig essäeförfattare som kritiskt reflekterade över dessa frågor kan vara problematiskt för de polisstudenter som läser den, då det kan ge intrycket att de skilda situationer och problem som män och kvinnor upplever i polisyrket endast är en fråga som berör kvinnor.

Boken *Etik i polisarbete* berör kortfattat sexuell diskriminering. Den kategoriserar polisyrket som starkt mansdominerat, som dessutom har tendensen att locka till sig män som känner ett behov av att konstant bevisa sin manlighet, och med en omogen syn på sexualitet. Detta får som följd att jargongen ofta blir grovt kvinnonedsättande, något som inte endast är ett

---

¹⁴⁷ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 18

¹⁴⁸ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 20-21

¹⁴⁹ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 102

problem i sig; ett sådant språkbruk kan i förlängningen leda till att synen på sexuella övergrepp och trakasserier förmildras och trivialiseras.¹⁵⁰ Vidare så beskriver författarna på ett kritiskt sätt att det är mannen som är normen inom polisen, och att kvinnorna måste anamma deras traditionella förhållningssätt och beteende om de vill hoppas passa in.¹⁵¹

Det är intressant att boken bekräftar tidigare forskning på området gällande den manliga polisnormen, men jag stället mig kritisk till vilken effekt detta har på kvinnliga polisstudenter som tar del av den. Givetvis är det positivt att utbildningslitteraturen är ärlig vad gäller de potentiella problem som kvinnor kan ha när de försöker komma tillrätta i yrkesrollen. Trots att författarna ställer sig kritiska till att det manliga förhållningssättet dominerar, så erbjuder de dock inga råd eller annan hjälp för de kvinnliga polisstudenter som inom en inte alltför avlägsen framtid själv kommer att vara del av denna organisationskultur. Texten i fråga framstår nästan som en varning för kvinnor om vilken främmande och fientlig arbetsituation de kommer att ge sig in i.

Ur ett könsmissigt perspektiv är även *Personalgruppens psykologi* av Rolf Granér intressant att titta närmare på. Boken undersöker de psykologiska processer som finns inom en personalgrupp på en arbetsplats i syfte att klarlägga de mekanismer som ligger bakom gruppens dynamik och arbetssätt.¹⁵²

I ett kapitel behandlar boken begreppen *manligt* och *kvinnligt* inom kontexten av en personalgrupp. Granér motsätter sig den traditionella könsrollens applicerbarhet på att beskriva manliga och kvinnliga egenskaper, och framhåller att det finns föga användning av en dylik uppdelning i det moderna samhället. Han framhåller dock att denna uppdelning är en del av många människors identitet, varför den fortfarande har en stor påverkande effekt på samhället. Trots sitt generella motstånd till könsrollskonceptet framhåller författaren att han anser att de har en positiv sida genom att hjälpa människor att finna sin könsidentitet. För att en personalgrupp eller en individ skall fungera optimalt måste den anamma såväl traditionellt manliga som kvinnliga könsrollstereotyper (logisk-intuitiv, djärv-försiktig etc.).¹⁵³

Detta moderna förhållningssätt till trots så menar Granér att vissa personalgrupper kan generaliseras till att sägas innehålla manliga och kvinnliga drag, oftast beroende på att till största delen består av män respektive kvinnor (även om han påpekar att det motsatta också

---

¹⁵⁰ Granér & Knutsson (2000), s. 80-84

¹⁵¹ Granér & Knutsson (2000), s. 111-113

¹⁵² Granér (1994), s. 7-11

¹⁵³ Granér (1994), s. 121-124

inträffar). De ”manliga” personalgrupperna beskrivs bestå av rak kommunikation, laganda, konkurrensinriktat tänkande, regelstyrda och öppna med sina interna konflikter etc. De ”kvinnliga” grupperna är å sin sida mer vaga i sin kommunikation, mindre konkurrensinriktade, ser till de kortsiktiga konsekvenserna snarare än reglerna och uttrycker inte kritik av medarbetare i samma utsträckning. Granér poängterar att detta är tendenser tills skillnader, inte absoluta kategorier, men framhåller senare: ”när kvinnor talar behov vill männen se de logiska konsekvenserna”.¹⁵⁴

Jag vill här diskutera vilka konsekvenser som ovanstående resonemang har för socialiseringen av polisstudenter. Trots att Granér ställer sig kritisk till de traditionella könsrollerna, använder han dem i kategoriseringen av olika grupper. Det verkar vara en form av särartsuppdelning, där mäns och kvinnors särskilda egenskaper lyfts fram i syfte att påvisa att inkluderingen av båda könen gynnar organisationen i fråga. Såsom tidigare forskning har påvisat läggs bland poliser begrepp som att vara rakt på sak och handfast in i sinnebilden av en ”bra polis”. Att sådana egenskaper i polisstudenternas undervisningsmaterial associeras med män (dock inkluderat allehanda brasklappar), torde ha negativa konsekvenser för normaliseringen av konceptet med kvinnliga poliser inom polisen.

En annan bok i polisernas litteratur som drar jämförbara slutsatser som Granér ovan är *Kommunikation* av Björn Nilsson och Anna-Karin Waldemarson. Denna bok syftar till att förmedla insikter kring hur kommunikation mellan människor (såväl verbal som icke-verbal) fungerar, och hur kommunikationsprocessen ser ut.¹⁵⁵

Författarna tar bland annat upp hur kön påverkar kommunikationen. De påpekar att de beteendemässiga skillnaderna mellan män och kvinnor till största del är kulturellt betingat, och att dessa skillnader har minskat under det senaste halvsekle i takt med att de traditionella könsrollerna har luckrats upp. Författarna menar dock att det är relevant att tala om olika kommunikationsstilar mellan män och kvinnor, även om han medger att det är fråga om generaliseringar och att skillnaderna kan ha sin grund i den skilda samhällsstatus som män och kvinnor traditionellt har åtnjutit, snarare än i biologin. Den manliga kommunikationsstilen beskrivs vara rationell och saklig, och sparsam med att ge återkoppling i ett samtal. Den kvinnliga stilen innehåller mer känslobaserade resonemang och brukar ge kontinuerlig återkoppling under samtalets gång. Nilsson och Waldemarson menar att män och kvinnor bör

---

¹⁵⁴ Granér (1994), s. 124-127

¹⁵⁵ Nilsson & Waldemarson (2007), s. 9-14

lära av varandras stilar för att förbättra sina kommunikationsfärdigheter: ”Kvinnor måste bli bättre på att hävda sig och män måste lära sig att lyssna mer”.¹⁵⁶

Denna uppdelning mellan påstådda manliga och kvinnliga egenskaper reflekterar ganska väl de två synsätten på polisarbete; *praktiskt* respektive *idealistiskt*. Detta kan leda till att hårdföra, konfliktinriktade stilen bland polisstudenterna indirekt associeras med manlighet, medan den konsensusbyggande, dialogbetonade stilen associeras med kvinnlighet. Detta kan i sin tur tänkas innebära svårigheter för inomorganisatoriska reformer som syftar till att bekämpa de klassiskt ”hårda” förhållningssätten till polisarbete, då alternativet (det idealistiska synsättet) associeras med kvinnlighet.

I en annan bok författad av Rolf Granér, *Patrullerande polisens yrkeskultur*, diskuterar han polisens inställning till kvinnor inom polisen. De attityder han uttrycker är till stöd för kvinnligt deltagande i organisationen. Han beskriver hur de kvinnliga polisernas allt större deltagande i organisationen har gett positiva effekter, bland annat i form av att ett mjukare och mer dialogbetonat förhållningssätt fått allt större betydelse, även bland manliga kollegor. Den klassiska machoimagen bland poliser är fortfarande frekvent förekommande, och kvinnor förväntas ofta underordna sig den. Denna har dock enligt författaren till viss del börjat luckrats upp allt mer, delvis på grund av att kvinnor tillåter sig att reagera känslomässigt på svåra situationer, något som även männen börjat anamma.¹⁵⁷

Granér kan i och med denna text sägas sälla sig till de författare som förespråkas kvinnors deltagande på grund av deras särart. De associeras med ord som ”mjuk” och anses ha större kommunikativ kompetens och mer öppna med sina känslor män. Såsom jag tog upp ovan kan detta synsätt fungera menande på reformmöjligheterna inom polisen vad gäller normer och värderingar. I den klassiskt machobetonade arbetsplats som polisen sägs utgöra, måste frågan ställas om inte förändringen till en mer dialogbetonad yrkeskultur hämmas av att de egenskaper som ingår i denna kultur associeras med kvinnlighet och femininitet.

Jag vill här koppla an till vad som diskuterades under *Genus inom organisationsteori* i teorikapitlet, rörande s.k. *tokens*. Ulla Eriksson-Zetterquist diskuterade hur medlemmar ur grupper som utgör minoriteter inom organisationer, här kvinnor, får sina personliga egenskaper förbisedda till förmån för att deras kontrast till normen lyfts fram. Detta begrepp är i linje med hur litteraturen behandlar kvinnliga poliser och kvinnlighet: det är kvinnornas

---

¹⁵⁶ Nilsson & Waldemarson (2007), s. 117-122

¹⁵⁷ Granér (2004), s. 82-85

kön som utmärker dem, och det är genom egenskaper kopplade till detta som de kan hjälpa till att förändra polisorganisationen, snarare än genom egenskaper och färdigheter som de tillskansat sig oberoende av sin könstillhörighet.

Det är av intresse att se till vilket pronomen som används för att referera till polismän i texterna. En majoritet av verken undvek helt att pronomenbestämman den enskilda anonyma polisen (och föredrog istället att exempelvis använda plural), men av de som gjorde det använde fyra texter *han*, Holgersson (2005), Westerlund (2001), Granér & Knutsson (2000) samt Granér (2004) och två texter *han eller hon*, Norée (2004) samt Norée (2008). Att den anonyma polisen refereras till som en mansperson stärker intrycket att det är den manliga polisen som är normen.

Kvinnors situation ur ett samhällsperspektiv

I följande avsnitt kommer jag att diskutera de texter som handlar om problem och brottslighet i samhället som till största del drabbar kvinnor. Fokus för dessa böcker och artiklar är alltså inte kvinnliga polisers roll eller kvinnlighet, utan tar an ett bredare samhällsövergripande fokus.

Margareta Hydéns bok *Kvinnomisshandel inom äktenskapet* berör, som titeln antyder, kvinnomisshandel. Den ämnar skänka klarhet till detta samhällsproblem genom att utgå från både den kulturella och den individuella aspekten. Författaren motsätter sig de strukturalistiska förklaringsmodellerna som hävdar att kvinnomisshandel är en naturlig del av den patriarkala strukturen och vill utgå från att brottet i sig ska förstås som en individuell handling, men inom ramen för en kultur som i viss mån har sanktionerat beteendet.¹⁵⁸

Fokus för boken ligger inte direkt på polisens arbete att förebygga eller lagföra brottslingar, utan på brottet i sig, vilka effekter det har på de drabbade, och hur det kan förstås som ett kulturellt fenomen. Kvinnomisshandel är förvisso ett högst relevant och viktigt ämne att diskutera, inte endast för polismän utan för alla tjänstemän som kommer i kontakt med detta samhällsproblem. Jag anser det ändå det vara underligt att de utbildningsansvariga har valt just denna bok i ämnet, då den endast i ett stycke behandlar polisens roll i situationen. Där återges att intrycket från de drabbade kvinnorna är att polisen inte prioriterar det brott de har utsatts för, vilket får som följd att de känner att rättssystemet indirekt tolererar det som inträffat. Hydén förklarar detta med att de områden där kvinnomisshandel oftast inträffar

---

¹⁵⁸ Hydén (1995), s. 7-12

också lider av annan, grövre brottslighet, varför dessa brott ofta förbises.¹⁵⁹ Andra aspekter av polisens kontakt med de drabbade och de misstänka saknas dock i boken. Det hade exempelvis kunnat vara på sin plats att inkludera rekommendationer kring hur polisens ska bete sig när de anländer till brottsplatsen, och hur de ska förhålla sig till de drabbade under utredningens gång. Även de eventuella svårigheter som kan uppstå när traumatiserade offer för kvinnomisshandel kommer i kontakt med manliga polismän (något som togs upp i kapitlet *Representativ byråkrati inom polisen*, ovan) hade i mitt tycke varit relevant att diskutera.

Det ska dock kommenteras att inkluderingen av denna bok på litteraturlistan tyder på en vilja inom polisen att ta tag i det samhällsproblem om våld mot kvinnor utgör, och därmed göra polismännen mer medvetna om orsakerna till våldet. Detta torde i teorin leda till både ett mer effektivt arbete att förebygga och utreda detta våld, och skapa en större empati för utsatta kvinnors situation hos polismännen. Polisorganisationens interna arbete att lägga större fokus på kvinnovåld hänvisas till på andra ställen i polisens utbildningslitteratur.¹⁶⁰

Ytterligare en text på temat våld mot kvinnor är handboken *Handläggning av fridskränkningensbrotten*. Handboken betonar att kvinnor utgör den mest utsatta gruppen för fridskränkning, men väljer att i texten behandla våld mot kvinnor och mot män på ett likvärdigt vis.¹⁶¹ Till skillnad från *Kvinnomisshandel inom äktenskapet* går texten in djupare in på polisens roll i situationer, och beskriver utredningsarbetet och de rättsliga processerna som ska genomföras i samband med brott av denna typ.¹⁶² Detta faktum gör att *Handläggning av fridskränkningensbrotten* utgör ett bra komplement till Hydéns bok, då den i mycket större utsträckning tar upp den polisära aspekten av problemet. Denna text innehåller dock mest tekniska instruktioner och föreskrifter, och det emotionella fokus på brottsoffrets utsatta situation, som *Kvinnomisshandel inom äktenskapet* hade, saknas. Således saknas också reflektioner kring lämpligt beteende från polisernas sida i kontakt med brottsoffer, med ett hänsynstagande till de speciella omständigheter som råder.

Två verk som i likhet med Hydéns bok berör våld mot kvinnor är boken *Om Heder* av Unni Wikan och en handbok om *Hedersrelaterat våld*, utgiven av Utvecklingscentrum i Göteborg. Båda texterna undersöker begreppet heder i olika kulturella kontexter, med särskilt fokus på hur det kan resultera i våld (ibland med dödlig utkomst) mot de som anses ha brutit mot denna

---

¹⁵⁹ Hydén (1995), s. 168-169

¹⁶⁰ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 22-23

¹⁶¹ *Handläggning av fridskränkningensbrotten: Handbok* (2006), s. 3-6

¹⁶² *Handläggning av fridskränkningensbrotten: Handbok* (2006), s. 9-26

heder. Wiman lyfter i *Om heder* fram att detta våld kan drabba båda könen, men poängterar att det till stor majoritet är kvinnor och flickor som utgör offer.¹⁶³ Även *Hedersrelaterat våld* behandlar hedersvåld som något som främst drabbar kvinnor, till följd av att deras sexuella beteende ses som oacceptabelt.¹⁶⁴

I likhet med *Kvinnomisshandel inom äktenskapet* utgör *Om Heder* en del av ett mer samhällsupplysande tema; snarare än att fokusera på polisens arbete och hur det kan förbättras, uppmanar den istället en mer allmän debatt (och därmed större kunskap) kring problematiken som hedersvåld utgör inom vissa invandrargrupper i Norden.¹⁶⁵ Handboken *Hedersrelaterat våld* är å andra sidan betydligt mer fokuserad på den polisiära och rättsliga sidan av problemet, med tydliga instruktioner om hur polis och åklagare skall gå till väga i utredningar som rör brott med hedersmotiv.¹⁶⁶ *Om heder* och *Hedersrelaterat våld* förstärker idén om vissa kvinnors utsatta ställning, och att den utgör kurslitteratur för poliserna torde ämna inge en särskilt medvetenhet bland poliserna kring den speciella problematik som sexistiska och kvinnoförnedrande värderingar skapar bland vissa grupper av kvinnor. Det speciella hänsynstagandet som böckerna påbjuder läsarna att iaktta när de kommer i kontakt med brott av denna typ, särskilt vad gäller förståelse för offrets mycket utsatta situation, för också tankarna till den samhällsserviceinriktade ståndpunkt som associeras med det *idealistiska synsättet*.

Polisens kåranda

Apropå polisens kåranda, är det relevant att kommentera på att polisens *tystnadskod* inte tas upp alls i någon av de två böcker som Annika Norée har författat om vapen- och våldsanvändning. Såsom angivits ovan så har tidigare forskning på området påvisat en tydlig lojalitetskänsla poliser emellan som bland annat tar sig uttryck i en ovilja att ange andra poliser till överordnande när de har uppträtt oriktigt. Då det kanske mest uppseendeväckande exemplet på oriktigt polisiärt beteende är övervåld och otillåtna skjutning, är det anmärkningsvärt att detta inte berörs alls i Norées texter. Detta blir särskilt påfallande med tanke på att en stor del av böckerna handlar om domstolsväsendets bedömning av eventuella övertramp.

---

¹⁶³ Wiman (2009), s. 65

¹⁶⁴ *Hedersrelaterat våld: Handbok* (2006), s. 6

¹⁶⁵ Wiman (2009), s. 21-22

¹⁶⁶ *Hedersrelaterat våld: Handbok* (2006), s. 20-47

Stefan Holgersson tar kortfattat upp den lojalitet som råder mellan poliser, i form av en ovilja att beklaga sig över sina kollegors arbetsmetoder och att anmäla dessa¹⁶⁷, men betonar samtidigt att det bland poliser finns ett stort missnöje kring kollegors beteende, särskilt när det tar sig uttryck i lathet och aggressivt beteende.¹⁶⁸

I *Den goda polisen* beskriver en essäförfattare *lojalitet* till kollegor som en hörnsten i att vara bra polis, även gentemot de poliser som man inte tycker om. De värderingar som han lägger i begreppet är stå ut med sina svåra arbetsuppgifter istället för att försöka smita utan dem så att andra poliser får göra dem istället.¹⁶⁹ En annan författare delar denna uppfattning, och framhåller lojalitet som en grundsten i poliskulturen, något som förklaras av att de upplevt mycket krävande situationer tillsammans, och att de är i en beroendeställning till varandra där en kollega i vilket ögonblick som helst kan vara den som räddar ens liv. Detta får som naturlig följd att man inom polisen försvarar varandras agerande även då man är dåligt insatt i omständigheterna.¹⁷⁰ Här saknas en reflektion över potentiellt negativa konsekvenser som en sådan lojalitet kan ge upphov till, såsom en ovilja att ange kollegor som har betett sig på ett oegentligt vis, med en potentiell konsekvens att de polisstudenter som läser essän förblir okritiska till fenomenets baksidor.

I boken *Etik i polisarbete* redogör författarna för ett fenomen som kan kopplas till inompolisiär lojalitet: den ovilja som finns inom organisationen att lyssna på och ta till sig kritik som riktas mot polisen. Kritik mot enskilda polismän uppfattas ofta som försök att svartmåla hela polisorganisationen.¹⁷¹ I ett senare tillfälle beskrivs den ”djupt rotade beredskapen” att ställa upp för kollegor, både i farliga situationer under arbetet och när de stöter på interna problem som följd av oegentligt beteende.¹⁷²

I en mer kritisk reflektion över Polisens kåranda i boken *Patrullerande polisens yrkeskultur*, talar författaren Rolf Granér om polisens underlåtenhet att anmäla polisära övergrepp. Han berättar om att denna tystnadskod är mycket vanligt förekommande och välutbredd; den som informerade på en annan polis blev dåligt ansedd inom organisationen. Det finns emellertid undantag till denna regel, i de fall då polisen i fråga gjort sig skyldig till grövre övertramp. Exempelvis var brott som begicks utanför tjänsten, såsom stöld och sexualbrott, mindre

---

¹⁶⁷ Holgersson (2005), s. 9

¹⁶⁸ Holgersson (2005), s. 266-269

¹⁶⁹ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 33

¹⁷⁰ Ekström von Essen (red.) (2009), s. 64-65

¹⁷¹ Granér & Knutsson (2000), s. 20-23

¹⁷² Granér & Knutsson (2000), s. 113

accepterade än de som begicks i samband med arbetet, såsom misshandel av en misstänkt brottsling. I de fall när poliser blir inkallade att vittna mot kollegor hävdar de ofta att de inte såg något, och det är även vanligt att poliser medvetet lämnar en situation som de känner kan urarta i syfte att inte kunna hamna i en situation där de blir vittnen.¹⁷³

Slutsatser och avslutande diskussion

Det är nu dags att återvända till uppsatsens frågeställningar. Den första frågan löd ”Hur förmedlas yrkeskulturen inom den svenska polisen av det utbildningsmaterial som polisstudenter tar del av?”

Det samlade intrycket som jag har erhållit genom att gå igenom litteraturen på denna fråga är en av splittring. Det ordet har här flertalet betydelser. För det första omnämner, och inte sällan förespråkar, utbildningslitteraturen en omfattande självständighet för poliser att agera efter eget gottfinnande; en möjlighet att utöva sitt yrke utan detaljstyrning från polisedningen. Det intressanta är när denna självständighet kommer i konflikt med såväl de rådande lagarna som med den vision som polisedningen har med verksamheten (något som bland annat förmedlas av Holgersson (2005)). En författare (Ove Eriksson) menar att den detaljerade policystyrningen från politiskt håll bidrar till att skapa missnöje hos de polisanställda och förespråkar större självständighet för polisenheterna sätta egna mål och policies.

Det leder till ett tankeväckande dilemma när poliser, som har som en av sina viktigaste uppgifter att upprätthålla lagen, rutinmässigt under utbildning lär sig om hur bristfällig och svårtydig denna är. De som samhället har givit i uppdrag att förmå allmänheten att följa lagstiftningen har med andra ord socialiserats in i att ha ett kritiskt och distanserat förhållande till den. Det går även att tala om ett demokratiproblem som uppstår till följd av denna självständighet. Om vi har i åtanke den mycket speciella position som polisen intar i samhället, inte minst vad gäller deras våldsmonopol och deras ansvar som det främsta redskapet som samhället har för att upprätthålla säkerheten och tryggheten för dess medborgare, så finns det risk att möjligheterna till demokratisk reglering och styrning av polisens arbetsmetoder och verksamhetsmål hämmas av såväl den enskilda polismannens självständighet, som polismyndigheternas frihet från konkret politisk styrning.

Denna inställning till lagstiftning som reglerar polisens beteende, att den är vag och otydlig (bland annat gällande rätten till våld och att skjuta), togs upp i båda av Annika Noréés böcker

---

¹⁷³ Granér (2004), s. 172-176

samt även Holgersson (2005). Detta fenomen kan kopplas till en analys som Gary Bryner gjorde av lagstiftningsprocessen. Politiker är enligt honom benägna att medvetet skapa oprecisa och vaga lagstiftningar, i syfte att lägga svåra operativa beslut hos administrationen snarare än hos dem själva, för att på så sätt slippa undan kritik om skandaler uppstår. Detta leder till att byråkratin har stort utrymme för egna tolkningar och värderingar att spela in, och de kan sällan spela den objektiva och neutrala roll som oftast förväntas av dem.¹⁷⁴

Såsom tidigare kapitelns genomgång påvisade, är tanken på polismännens självständighet en ytterst frekvens förekommande värdering inom kurslitteraturen. Det går således att tala om vad som inom den organisationsteoretiska begreppsvärlden benämns *identitet*. Med detta menas hur organisationen ser på sig själv och vilken roll den antar i samhället. Den organisationsidentitet som polisstudenterna socialiseras in i består alltså till en betydande del av idén att självständighet i yrkesutövandet är en betydande del av yrkeskulturen, och även en förutsättning för att de skall kunna möta en ständigt föränderlig arbetsvardag på ett bra sätt.

Den bild som förmedlas av polismännens roll som självständig aktör med makt över sin arbetsvardag är således i linje med vad många forskare inom fältet närbyråkrati hävdar, bland dem Michael Lipsky och James Kouzes och Paul Mico, vars tankar i frågan redovisades för i teorikapitlet. Idealbilden av den objektiva byråkraten som endast utövar sitt ämbete efter regelverket, är alltså så långt ifrån denna bild av polisarbete som det går att komma. De argument som Lipsky delvis använder för att rättfärdiga denna självständighet, att deras konstanta möten med olika människor tvingar fram ett flexibelt förhållningssätt¹⁷⁵, är också något som är ett genomgående tema i utbildningstexterna.

Den andra komponenten av splittringen som jag kunde skönja var mellan vad som kan kallas för praktiskt och teoretisk litteratur. Den praktiska litteraturen berörde exempelvis vålds- och vapen användning och andra mer ”gatunära” förehavanden, medan den teoretiska hade en mer reflekterande och akademisk karaktär, där polisorganisationen behandlades ur ett metaperspektiv. Splittringen häri bestod i skilda attityder bland annat vad gällde vilken roll polisen bör ha i samhället. Denna splittring reflekterar i mångt och mycket den uppdelning som Gunilla Cedermark Hedberg gjorde gällande det idealistiska gentemot det praktiska förhållningssättet, där de olika undervisningsområdena uttrycker respektive synsätt beroende

---

¹⁷⁴ Bryner ur Peters & Pierre (red.) (2003), s. 301-302

¹⁷⁵ Lipsky (2010), s. 9

på var på skalan teoretiskt-praktiskt de befinner sig. De författare som behandlar just praktiska, samt de som skriver utifrån egna erfarenheter av ”gatunära” polisarbete (exempelvis Norée (2004), Norée (2008) och flertalet essäer ur Ekström von Essen (2009)) tenderar att exempelvis inta en mer sympatisk attityd gentemot våldsanvändning och användandet av stereotyper än de mer teoretiska författarna gör.

I samband med diskussionen kring denna uppenbara åsiktssplittring inom polisen rörande vad deras roll i samhället är, är det relevant att koppla an till det organisationsteoretiska begreppet *ideologi*, med vilket menas hur organisationen anser att världen ser ut, och hur den bör se ut. Det är i grunden fråga om skilda uppfattningar om hur samhället ser ut, och vilka människor som befolkar det, som de två olika sidorna i konflikten representerar. Tanken att polisens främsta resurs är våldsanvändning och användandet av stereotyper påvisar en helt annan bild av verkligheten än det samhällstjänande uppdrag som det idealistiska förhållningssättet förespråkar.

De teoretiska texterna, som utgör majoriteten av den litteratur som berörde de fenomen som ingår i uppsatsens analys, förespråkar frekvent ett återhållsamt, humant och dialogbetonat förhållningssätt, och innehåller rejäla doser självkritik kring polisens dåliga beteende, bland annat vad gäller obefogad våldsanvändning och hatiska attityder. Böckerna och artiklarna hänvisar ofta till akademisk forskning på polisen, ibland mycket kritisk sådan, och det hände att jag under läsning fann att de ibland använde samma verk som jag använde i denna uppsats för att etablera min analysram. Kurslitteraturen innehåller också en stor mängd texter som presenterar samhällsfrågor, och sätter dem i en större kontext. Detta gäller inte minst för brottslighet där kvinnor utgör de största offren. Att en majoritet av texterna uttrycker sådana värderingar kan ha sin förklaring i att de ansvariga på polisutbildningen enligt Gunilla Cedermark Hedberg i första hand sällar sig till dem som förespråkar det idealistiska förhållningssättet.¹⁷⁶

Detta ”humana” förhållningssätt till trots förmedlas genom litteraturen värderingar som fungerar till att upprätthålla den s.k. kårandan poliser emellan; det anses vara ytterst viktigt att poliser uppvisar lojalitet till sina kollegor på grund av att de i fält är ytterst beroende av varandra. Med undantag av Granér (2004) saknas det en kritisk reflektion över de potentiellt negativa konsekvenserna som denna starka kåranda kan föra med sig, såsom underlåtenhet att rapportera övergrepp begångna av kollegor. Dessa fynd är i linje med vad Börje Ekenwall

---

¹⁷⁶ Cedermark Hedberg (1985), s. 215-223

kom fram till, att tystnadskoden finns närvarande även bland nyexaminerade poliser, vilket indikerar en socialisering in i poliskulturen redan i utbildningsstadiet på detta område.¹⁷⁷

Det blir här intressant att ta upp den organisatoriska modell som James Kouez och Paul Mico presenterade, som jag tog upp i teorikapitlets inledande faser (under rubriken *Närbyråkrati*). Deras synsätt var att *Human service*-organisationer som polisen är uppdelade i tre domäner som alla är i stort sett självständiga från varandra: policydomänen, ledningsdomänen och servicedomänen.¹⁷⁸ De splittringar som vi kan skönja genom utbildningslitteraturen kan i mångt och mycket karaktäriseras efter denna uppdelning. Om vi operationaliserar begreppen så blir policydomänen lagstiftningen, ledningsdomänen blir polischeferna och servicedomänen blir polistjänstemännen. Servicedomänen (de ”vanliga” poliserna) uttrycks genom litteraturen vara i konflikt med både lagstiftningen och sina chefer. Orsaken till konflikten är enligt Kouez och Mico att det är olika normer som styr olika delar av verksamheten, vilket ofta verkar vara fallet också för den svenska polisen.

Uppsatsens andra frågeställning löd ”Hur skildras manliga och kvinnliga poliser i detta utbildningsmaterial, och vilka implikationer kan det få för polisernas yrkesroll?”. Kvinnliga polisers roll inom polisorganisationen får i mitt tycke förvånansvärt lite utrymme i utbildningslitteraturen. Detta kan möjligtvis kopplas samman med de resultat som Christin Holmberg och Åsa-Anne Johansson kom fram till i samband med sin genusanalys av polisutbildningen (se teorikapitlet ovan), att studenterna ansåg att utbildningen inte var i behov av ett jämställdhetsperspektiv¹⁷⁹, med implikationen att de heller inte framförde krav till sina kursansvariga på en mer jämställdhetsinriktad kurslitteratur. Det som dock ges utrymme är kvinnors situation i samhället som helhet och inte endast inom polisen. Litteraturen återkommer genomgående till de speciella brott som i princip uteslutande kvinnor utsätts för, och sätter dessa i en social och kulturell kontext; därvid kan större förståelse och empati för utsatta kvinnors situation skapas bland de studenter som läser denna litteratur.

Av det som faktiskt skrivs, ställer sig litteraturen generellt sett positiv till kvinnliga poliser, och det förmedlas en medvetenhet kring att polisorganisationen traditionellt sett varit en ytterst mansdominerad yrkesvärld, med frekvent förekommande inslag av ”machoattityder”.

---

¹⁷⁷Ekenwall (2002), s. 46-50

¹⁷⁸Kouez & Mico (1979)

¹⁷⁹Christin Holmberg ur Agevall & Jerner (red.) (2006), s. 133-146

Såsom togs upp i teorikapitlet, talade Cecilia Åse om att fokus på våldsanvändning inom det polisiära arbetet medförde att personliga egenskaper som fysisk styrka och stor kroppshydda sågs som viktiga egenskaper för en polis, vilket ledde till att kvinnor missgynnades. Eftersom en majoritet av texterna bland utbildningslitteraturen inte fokuserar på våldsanvändning i polisarbetet, torde det medföra positiva egenskaper för de kvinnliga polisstudenter som tar del av dem.

Om vi problematiserar ytterligare, kan det dock skönjas problematiska värderingar i texterna. I den mån som kvinnliga polisers närvaro i organisationen diskuteras, är det i princip uteslutande kvinnornas särart som belyses: kvinnligt deltagande i polisorganisationen ses inte endast som en jämlikhetsfråga, utan de bidrar ytterligare till yrkeskulturen genom att i sitt arbetssätt agera på ett sätt som ofta beskrivs som ”mjukt” och ”dialogbetonat.” Dessa synsätt är något som också förekommer då texterna behandlar manligt och kvinnligt inom organisationer på mer generella termer, där manligt associeras med saker som handfasthet och förmågan att vara rakt på sak, medan kvinnligt associeras med större empati och inlevelseförmåga. Jag vill här koppla an till vad Ulla Eriksson-Zetterquist tar upp om genus i organisationsteori, som presenterades i teorikapitlet. Enligt henne används begrepp associerade med maskulinitet och femininitet för att beskriva olika arbetsuppgifter inom organisationen.¹⁸⁰ Detta stämmer väl överens med den bilden av maskulinitet och femininitet som jag fann bland utbildningstexterna.

Att på detta sätt särskilja mellan manliga och kvinnliga egenskaper kan skapa problematik för hur polisstudenterna socialiseras in i yrkeskulturen. Om våldsanvändning och förmågan att stå på sig knyts an till manlighet, och dialog knyts an till kvinnlighet, torde det påverka förutsättningarna för att genomföra reformer inom organisationen som syftar just till ett mer dialogbetonat och humant förhållningssätt. Det är inte minst fallet då polisen, både i tidigare forskning och i den egna utbildningslitteraturens utsagor, funnits vara en starkt mansdominerad organisation, både vad gäller de demografiska förhållandena och vad gäller föreliggande värderingar. Trots att litteraturen på inget vis explicit uttrycker sexistiska och kvinnonedsättande värderingar, förmedlar den ändå alltså i viss mån traditionella könsrollsbilder av typiska manliga och kvinnliga egenskaper. Om ett av polisorganisationens mål inför framtiden är en större inkludering av kvinnor och en mer jämlikhetsinriktad organisationskultur generellt, så är förmedlingen av dylika värderingar problematisk. I

---

¹⁸⁰Eriksson-Zetterquist (2000), s. 14-18

teorikapitlet tog jag upp att Berit Åberg varnade för att kvinnor inom polisen tvingades in i sådana arbetsuppgifter som inte anses kräva fysisk styrka, vilket skapar en intern könssegregation inom organisationen.¹⁸¹ Att kvinnlighet i utbildningstexterna ses som en form av motpol till våldsanvändning (och därmed kravet på fysisk styrka), kan det leda till en försämring av ovan nämnda segregation genom att kvinnor inte ses som lämpliga för sådana arbetsuppgifter där våldsanvändning ingår.

Slutligen vill jag koppla an diskussionen till representativ byråkrati, specifikt den s.k. *aktiv representativiteten*, med vilket (som ni kanske minns) menas att byråkrater aktivt hjälper de medlemmar ur allmänheten som tillhör samma sociala grupp som de själva, såsom att kvinnliga poliser hjälper kvinnor. Grundläggande för detta är att kvinnor sägs inneha särskilda egenskaper som gör att de kan inta ett annat förhållningssätt i mötet med allmänheten än vad män kan. Detta kan sedan leda till att de manliga byråkraterna också ändrar till beteende och arbetssätt efter att ha inspirerats av kvinnliga kollegor.¹⁸² De värderingar om manligt och kvinnligt som presenterades i ovanstående stycken kan härledas ur samma tankesätt. Granér (2004) talade om att ökad kvinnlig närvaro i polisen har förmått organisationen till att inta en ”mjukare” attityd, och både Nilsson & Waldemarson (2007) och Granér (1994) talade om behovet att ha både manliga och kvinnliga förhållningssätt i en organisation.

Avslutningsvis kan jag alltså säga att utbildningslitteraturen för studenter på Polisutbildningen på Linnéuniversitetet förmedlar en splittrad bild av vilken polisens roll i samhället är, men en majoritet av texterna förordar ett humant och empatibetonat förhållningssätt till yrkesrollen. Det framhålls vidare en bild av frekventa motsättningar mellan polismännen och såväl den egna ledningen och lagstiftningens utformning. Vad gäller synen på kvinnliga poliser förmedlade texterna en genomgående positiv inställning, men det förekom också värderingar som speglade ett traditionellt förhållningssätt till begreppen manlighet och kvinnlighet.

Förslag till vidare forskning

Studier av polisväsendet generellt, och dess yrkeskultur specifikt, är många till antalet och uttömmande. Den här uppsatsen har undersökt och analyserat en aspekt av den, utbildningslitteraturen för blivande poliser, men detta är givetvis endast ett av de många områden som är intressanta att titta närmare på. Inom utbildningssektorn finns det många

---

¹⁸¹ Åberg (2001), s. 145-149

¹⁸² Meier & Nicholson-Crotty (2006), s. 852-853

faktorer som bidrar till de värderingar och ståndpunkter som formar polisens yrkeskultur, och som samtliga utgör goda uppslag för kommande studier. Däribland märks lärarnas värderingar (som bland annat kan ta sig uttryck i vilka områden de väljer att fokusera på), erfarenheter under praktik och vilka generella normer som råder internt bland de studerande. Studier av utbildningslitteratur inom andra utbildningar, särskilt yrkesutbildningar, kan vidare vara av intresse för att påvisa vilka normer och värderingar som präglar dem.

Referenser

Förstahandskällor

- Ekström von Essen, Ulla (red.) (2009). *Den goda polisen: sju essäer om reflekterad yrkeserfarenhet*. Solna: Polishögskolan
- Ericsson, Daniel, Nilsson, Pernilla & Soila-Wadman, Marja (red.) (2007). *Tankelyft och bärkraft: strategisk utveckling inom Polisen*. Växjö: Växjö University Press
- Granér, Rolf (1994). *Personalgruppens psykologi*. Lund: Studentlitteratur
- Granér, Rolf (2004). *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Lunds Universitet
- Granér, Rolf & Knutsson, Maria (2000). *Etik i polisarbete*. Lund: Studentlitteratur
- Holgersson, Stefan (2005). *Yrke: polis: motivation, yrkeskunskap och andra förutsättningar för polisarbete*. Omarbetad utgåva. Stockholm: GML reklam
- Hydén, Margareta (1995) *Kvinnomisshandel inom äktenskapet, mellan det omöjliga och det möjliga*. Stockholm: Libers förlag
- Karlbrink, Lena (red.) (2011). *Frihet och personlig säkerhet: de medborgerliga och politiska rättigheternas tillämpning i Sverige*. Malmö: Liber
- Lindgren, Magnus; Pettersson, Karl-Åke & Hägglund, Bo (2001). *Brottsoffer: från teori till praktik*. Stockholm: Jure CLN
- Nilsson, Björn & Waldemarson, Anna-Karin (2007). *Kommunikation: samspel mellan människor*. Lund: Studentlitteratur
- Norée, Annika (2004). *Polisers rätt att skjuta*. Stockholm: Norstedts juridik
- Norée, Annika (2008). *Polisers rätt till våld*. Stockholm: Norstedt
- Otterbeck, Jonas & Bevelander, Pieter (2006). *Islamofobi: en studie av begreppet, ungdomars attityder och unga muslimers utsatthet*. Stockholm: Forum för levande historia
- Westerlund, Gösta (2001). *Straffprocessuella tvångsmedel: en studie av rättegångsbalkens 24 till 28 kapitel och annan lagstiftning*. Stockholm: Bruun
- Westerlund, Gösta; Dahlström, Mats & Nilsson, Inger (2008). *Brott och påföljder, en lärobok i straffrätt om brottsbalken*. Bruuns förlag
- Wikan, Unni (2009). *Om Heder*. Göteborg: Daidalos
- Hedersrelaterat våld: Handbok* (2006). Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Göteborg.
- Handläggning av fridskränkingsbrotten: Handbok* (2006). Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Göteborg.
- Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige* (2010). Stockholm: Säkerhetspolisen

Bakgrundslitteratur

- Agevall, Lena & Jenner, Håkan (red.) (2006). *Bilder av polisarbete: samhällsuppdrag, dilemman och kunskapskrav*. Växjö: Växjö University Press

- Andersson, Susanne (2003). *Ordande praktiker: en studie av status, homosocialitet och maskuliniteter utifrån två närpolisorganisationer*. Pedagogiska institutionen, Stockholms Universitet
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Cedermark Hedberg, Gunilla (1985). *Kvinnor och män i polisutbildning: polissystemets reaktioner på en ökad andel kvinnor i polisyrket*. Stockholms Universitet
- Chaney Carole Kennedy & Saltzstein, Grace Hall (1998), "Democratic Control and Bureaucratic Responsiveness: The Police and Domestic Violence". *American Journal of Political Science*, Vol. 42, Nr. 3: 745 - 768
- Cregård, Anna & Zapata, Patrik (1997). *89 % män: vem skriver kurslitteraturen*. Förvaltningshögskolan, Göteborgs Universitet
- Czarniawska, Barbara (2004). *Narratives in social science research*. London: Sage Publications
- Ekenvall, Börje (2000). *Attityder kring polisintegritet: Delaware-projektet: I den svenska enkätundersökningen*. Solna: Polishögskolan
- Ekenvall, Börje (2002). *Om oegentliga beteenden hos poliser*. Stockholms Universitet.
- Ekman, Gunnar (1999). *Från text till batong: om poliser, busar och svennar*. Stockholms Universitet: Handelshögskolan
- Eriksson, Ulla (2000). *Det mangranna sällskapet: om konstruktion av kön i företag*. Göteborgs Universitet
- Fielding, Nigel (1984), "Police Socialization and Police Competence". *The British Journal of Sociology*, Vol. 35, Nr. 4: 568 - 590
- Granér, Rolf (2004). *Patrullerande polisens yrkeskultur*. Socialhögskolan, Lunds Universitet.
- Högberg, Örjan (2007), *Maktlösa makthavare: en studie om kommunalt chefskap*. Institutionen för Ekonomisk och Industriell utveckling, Linköpings universitet
- Ivarsson, Andreas (red.) (2011): *Nordisk kommunforskning: En forskningsöversikt med 113 projekt*. Författarna och Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet
- Karlsson, David & Andersson, Carina (2004). *84 % män: kvinnor och män i kurslitteraturen*. Förvaltningshögskolan, Göteborgs Universitet
- Kouzes, James. & Mico, Paul (1979), "Domain Theory: An Introduction to Organizational Behavior in Human Service Organizations", *The Journal of Applied Behavioral Science*, Vol. 15, Nr. 4: 449-469.
- Krislov, Samuel. (1974), *Representative Bureaucracy*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Lipsky, Michael (2010). *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation

Meier, Kenneth & Jill Nicholson-Crotty (2006): "Gender, Representative Bureaucracy, and Law Enforcement: The Case of Sexual Assault", *Public Administration Review*. Vol. 66 Nr. 6

Peters, B. Guy & Pierre, Jon (red.) (2003). *Handbook of public administration*. London: SAGE

Roth, Guenther & Wittich, Claus (1978). *Economy and society: an outline of interpretive sociology*. Berkeley, Calif.: Univ. of Calif. Press

Saltzstein, Grace Hall (1979), "Representative Bureaucracy and Bureaucratic Responsibility: Problems and Prospects". *Administration Society*, Vol. 10: 465-475

Sherman, Lawrence W. (1984): "Experiments in Police Discretion: Scientific Boon or Dangerous Knowledge?" *Law and Contemporary Problems* Vol. 47(4)

Stenmark, Henric (2005). *Polisens organisationskultur: en explorativ studie*. Pedagogiska institutionen, Umeå universitet

Subramanian, V. (1967) "Representative bureaucracy: a reassessment." *American Political Science Review*, Vol. 61 (December): 1010-1019.

Tahvilzadeh, Nazem (2011): *Representativ byråkrati: en studie om ledande kommunala minoritetsadministratörers företräderskap*. Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet

Åberg, Berit (2001). *Samarbete på könsblandade arbetsplatser: en könsteoretisk analys av arbetsdelning mellan kvinnor och män i två yrken: akutsjuksköterskor och ordningspoliser*. Örebro Universitet

Åse, Cecilia (2000). *Makten att se: om kropp och kvinnlighet i lagens namn*. Stockholms Universitet

Internetkällor

Polishögskolan: "Polisprogrammet". Adress:

<http://www.polishogskolan.se/Polisprogrammet/> - Hämtat: 2013-11-08

Rikspolisstyrelsen, "Personalstatistik 2011: halvårsredovisning" Adress:

http://www.polisen.se/PageFiles/376788/Personalstatistik_2011_halfvarsredovisning%5B1%5D.pdf - Hämtat: 2013-09-27

Svenska Dagbladet: "Smygfilmad polis utreds för övervåld" – 2013-07-12. Adress:

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/polis-utreds-for-overvald-efter-film_8342668.svd - Hämtat: 2013-10-03

Expressen: "Han fick Sverige att se polisens brutala övervåld" – 2011-04-09. Adress:

<http://www.expressen.se/nyheter/dokument/han-fick-sverige-att-se-polisens-brutala-overvald/> - Hämtat: 2013-10-03

Dagens Nyheter: "Varannan polis som åtalas för våld går fri" – 2013-07-18. Adress:

<http://www.dn.se/nyheter/sverige/varannan-polis-som-atalas-for-vald-gar-fri/> - Hämtat: 2013-10-03